

Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Kateřina Lapiszová

Židovský hřbitov ve Slezské Ostravě

Bakalářská práce

Olomouc 2019

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Daniel Soukup, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní předepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat Danielu Soukupovi za trpělivost při vedení mé bakalářské práce, za rady a za pomoc při překladu epitafů. Za pomoc při překladu epitafů děkuji také Lence Uličné. V nemalé míře pak děkuji Libuši Salomonovičové za pomoc s hledáním literatury a užitečné rady. Nakonec bych chtěla poděkovat své rodině za podporu během celé doby studia.

Obsah

Úvod	6
1. Metodika katalogizace	9
2. Pohřbívání v židovské kultuře	9
2.1. Tradice pohřbívání.....	9
2.2. Pohřební bratrstvo	12
2.3. Průběh pohřbu	13
2.4. Smutek za zemřelé	14
3. Židovské hřbitovy v českých zemích.....	15
3.1. Historie hřbitovů do dvacátého století.....	15
3.2. Osudy hřbitovů po druhé světové válce.....	17
3.3. Vzhled náhrobků na našem území	23
4. Starý židovský hřbitov v Ostravě	25
4.1. Historie hřbitova do padesátých let	25
4.2. První jednání o odstoupení části hřbitovních pozemků	27
4.3. Požadavky na likvidaci hřbitova	27
4.4. Rozhodnutí o likvidaci hřbitova a průběh likvidace	30
4.5. Jednání o pozemku bývalého židovského hřbitova.....	32
5. Nový židovský hřbitov ve Slezské Ostravě.....	36
5.1. Areál hřbitova	36
5.2. Hřbitovní síň	36
5.3. Hřbitov dnes	38
Závěr	40
Zdroje:	41
Přílohy.....	46
Seznam Zkratk:	46
Obrázkové přílohy	47
Příloha č. 20 Katalog.....	61
Anotace	62

Úvod

Cílem mé práce je popsání historie Nového židovského hřbitova v Ostravě a vytvoření katalogu židovských náhrobků.

První část práce pojednává o tradici pohřbívání v židovské kultuře. Pozornost jsem věnovala popsání a vysvětlení pohřebních zvyklostí a pojmů, se kterými v textu dále pracuji. Čerpala jsem ze studie Ivy Steinové vycházející v časopise *Maskil*,¹ která sleduje vývoj pohřebních zvyklostí od biblických dob. Dalšími zdroji pro tuto část práce byly monografie věnující se židovským zvykům a tradicím.²

Pro širší zasazení ostravského hřbitova do historických souvislostí se v druhé části věnuji dějinám některých dalších hřbitovů na našem území od jejich vzniku a podmínkám jejich zakládání ve středověku. Při popisování a zjišťování aktuálního stavu hřbitovů na našem území jsem čerpala z encyklopedií židovských památek³ a monografie Tomáše Pěkného o historii Židů v Čechách a na Moravě.⁴ Práce stručně mapuje osudy židovských hřbitovů až do současnosti, zejména se zde koncentruji na poválečné období. Představuji události podstatné pro vývoj židovských hřbitovů v našich zemích, kterými bylo jejich pustošení v prvních poválečných letech i finanční situace židovských obcí, které po válce neměly dostatek financí na udržování svých pohřebišť. Nepříznivou skutečností pro židovské hřbitovy byl v roce 1948 vznik Státního úřadu pro věci církevní, který vytvořil hospodářskou závislost církví na státu. Zachycuji rovněž postoj státních orgánů, které považovaly udržování hřbitovů za zbytečnou investici, a proto usilovaly o jejich vyvlastnění a následné využití jejich ploch ve prospěch tzv. veřejného zájmu. Příznivý obrat nastal v šedesátých letech dvacátého století, kdy ze zahraničí přicházely dary na udržování hřbitovů. Tento obrat byl však rychle vystřídán v sedmdesátých letech, kdy opět docházelo k časté, státem vymáhané likvidaci židovských hřbitovů a jejich přeměně, obvykle na

¹ STEINOVÁ, Iva. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. *Maskil*. 2005, roč. 4, č. 6.

STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. *Maskil*. 2005, roč. 4, č. 7.

STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. *Maskil*. 2005, roč. 4, č. 8.

²PUTÍK, Alexandr, Eva KOSÁKOVÁ a Dana CABANOVÁ. *Jewish customs and traditions: festivals, the synagogue and the course of life : (exhibition guide)*. Prague: Jewish Museum, 1998. SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. 2. vyd. Přeložil Pavel DOBŠÍK, přeložil Eva DOBŠÍKOVÁ. Brno: Barrister & Principal, 2010. STEINOVÁ, Iva. *Maceva: židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice = Matzeva : the Jewish tombstone and the symbolism of its decoration in the light of tradition*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, c2011. ONDRAČKA, Lubomír, Luboš KROPÁČEK, Tomáš HALÍK, Milan LYČKA a Marek ZEMÁNEK. *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*. 2. vydání. V Praze: Cesta domů, 2017. VRIES, S. Ph. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009. *Světová náboženství (Vyšehrad)*.

³VEČEŘOVÁ, Petra: *Navštivte Židovské památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, a. s., 2009. KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska*. Praha: Grada Publishing, 2018. FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992.

⁴PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1993.

parkově upravené plochy. Zde pro mě byly hlavními zdroji knihy a články Blanky Soukupové věnující se židovským obcím v poválečné éře.⁵

Ve třetí části se zaměřuji již přímo na Starý židovský hřbitov v Ostravě. Při ní jsem pracovala zejména s archivními materiály. Pro seznámení s historií ostravského hřbitova jsem využila monografii Daniela Baránka⁶ a Davida Lawsona.⁷ Množství materiálů o jednáních ohledně likvidace bývalého židovského hřbitova se zachovalo v Zemském archivu v Opavě.⁸ Na Slezské univerzitě v Opavě pod vedením profesora Mečislava Boráka, který se zabýval židovským hřbitovem v Ostravě, dvě velmi podnětné práce věnující se ostravské židovské obci.⁹ Ty mi velmi pomohly zejména při vyhledávání archivního materiálu. Dále jsem zde vycházela z publikace Petra Bachracha, který se v devadesátých letech dvacátého století zasloužil o navrácení mnoha majetků židovské obci. Až do roku 2005, kdy definitivně opustil Ostravu a přestěhoval se do Izraele, vedl jednání na Magistrátu města Ostravy (dále jen MMO) i o pozemku židovského hřbitova. Jednání do jisté míry reflektoval i dobový tisk. Dalšími prameny objasňujícími, jak jednání ohledně pozemku nakonec dopadla, pro mě byly zprávy z jednání zastupitelstva města nacházející se v Archivu města Ostravy.¹⁰ Židovská náboženská obec v Ostravě (dále jen ŽNO Ostrava) zpočátku usilovala o to, aby město za užívání parkově upraveného pozemku platilo obci nájem. Tato jednání trvala velmi dlouho, obci s městem se nedařilo dohodnout na požadované částce, a tak tato jednání nakonec ztroskotala. Další variantou

⁵ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židé a židovská reprezentace v českých zemích v letech 1945 – 1948 (mezi režimem, židovstvím a judaismem). In: Židovská menšina v Československu po druhé světové válce. Od osvobození k nové totalitě. Židovské muzeum v Praze. Praha 2009, s. 55-80.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Postoj státu k židovskému náboženskému společenství v českých zemích v letech 1956–1968: Mezi kontrolou, represemi a „blahosklonností“. In: Lidé města. č. 1 (2011), s. 73 – 105.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 38-64.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Židé na Moravě po druhé světové válce. Východiska a zvláštnosti oproti Čechám. In: Pálka, P: Židé a Morava XII. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 9. listopadu 2005. Kroměříž 2006.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava: Marenčin PT, 2016.

⁶BARÁNEK, D.: Židé na Ostravsku: Dynamika a pluralita židovské společnosti 1832 – 1942, Ostrava. Židovská obec v Ostravě, 2017.

⁷LAWSON, David a kolektiv: Ostrava and its Jews: Now no – one sings you lullabies. London: Valentine Mitchell, 2018.

⁸ Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 194, karton 61.

Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 195, karton 61.

Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 35, karton 10.

Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 429, karton 139.

⁹ GABAŘOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989. Opava, 2010. Bakalářská Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Fakulta veřejných politik v Opavě; REČKOVÁ, Sylvie: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998. Opava, 2000. Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Fakulta filozoficko – přírodovědecká.

¹⁰ Archiv města Ostravy: Materiál č. 53 ze dne 30. 6. 2004, Důvodová zpráva k zasedání zastupitelstva.

Archiv města Ostravy. Materiál č. 43 ze dne 29. 10. 2008. 21. Zasedání města. Složka: zN1.

Archiv města Ostravy. Materiál č. 105. 40. jednání. 30. 6. 2010. Složka: zN5.

byla směna pozemků. Přestože o směně pozemků bylo rozhodnuto již v roce 1984 a hřbitov byl od této doby ŽNO Ostrava užíván, k jeho zápisu do katastru nemovitostí došlo až v roce 2008. V tomto roce se také městu s židovskou obcí podařilo dohodnout na směně pozemků – město ŽNO Ostrava darovalo pozemek hřbitova na Slezské Ostravě a ŽNO naopak věnovala městu část pozemku po svém bývalém hřbitově. Jednalo se o parcelu zastavěnou chodníkem. Protože část tohoto pozemku byla ve vlastnictví Sboru církve bratrské v Ostravě, řešila se tato otázka i s touto církví, která pozemek městu bezplatně darovala.

Poslední část se věnuje již přímo Novému židovskému hřbitovu v Ostravě. Informace o současném stavu hřbitova jsem získala z publikace o židovských památkách na Moravě a ve Slezsku vydané v loňském roce¹¹ a také vlastním pozorováním a zkoumáním na hřbitově. Zabývám se zde stručně i stavbou obřadní síně, představuji plány, podle kterých se při stavbě postupovalo. Tyto informace mi poskytly archivní materiály Židovského muzea v Praze.¹² Stručně shrnuji informace podané již v předešlé části týkající se převodu síně i celého pozemku hřbitova do vlastnictví ŽNO. Dále se věnuji současnému využití a udržování hřbitova, na které v minulých letech významně přispěla Nadace pro fond obětí holokaustu. Důležité informace o současném provozu na hřbitově a konání tryzen mi podala Milena Slaninová, předsedkyně ŽNO Ostrava. Případně jsem je dohledala na internetových stránkách obce, odkud pochází i fotografická dokumentace obřadní síně.

Závěrečnou částí práce je samotný katalog. Před jeho sestavováním bylo nutností seznámit se se zásadami dokumentace židovských hřbitovů a epigrafickými zásadami dodržovanými při přepisu textu.¹³ Informace o struktuře katalogu shrnuji v následující části práce.

¹¹KLENOVSKÝ, Jaroslav. Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska. Praha: Grada Publishing, 2018.

¹²Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 51. Obřadní síň ŽNO ve Slezské Ostravě (úvodní projekt, plány, rozpočty) 1984-1985, 1988.

¹³ROHÁČEK, Jiří. Epigrafika v památkové péči. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2007. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav).

1. Metodika katalogizace

Každému náhrobku bylo přiřazeno číslo. Katalogové záznamy jsou řazeny abecedně. Údaji obsaženými v katalogu jsou jméno, příjmení, bydliště, údaje o rodinných příslušnících zesnulých, věku, místu a datu pohřbu a místu narození a úmrtí. Tyto údaje jsem získala z židovských matrik nacházejících se v Národním archivu, hřbitovních knih nacházejících se v Archivu židovského muzea v Praze a internetových databázích obsahujících údaje o obětech holokaustu.

Při zpracování katalogu jsem vycházela z knihy *Metodika dokumentace a výzkumu židovských hřbitovů*.¹⁴ Textová dokumentace zahrnuje opis a překlad epitafu. Opisováno je přesné znění epitafu včetně zkratk a chyb. Zkratky jsou rozepsány v hranatých závorkách přímo v textu opisu (práce obsahuje v příloze slovník zkratk, kde je uváděno více variant čtení zkratk). Opis je v textovém dokumentu zarovnan na střed, řádky jsou číslovány. Řádky podle pořadí v originálu jsou číslovány pořadovými čísly od 1. Hebrejské značky zkratk a čísel (apostrofy) jsou zaznamenány tak, jak jsou uvedeny v epitafu, nejsou tedy korigovány podle současného izraelského pravopisu. Ozdobné značky jsou zapisovány pouze tehdy, jsou-li součástí textu. Symboly na náhrobcích jsou popsány v kolonce Symbolika. Chybějící nebo nečitelné části textu jsou nahrazeny několika tečkami. Hebrejská jména jsou prepisována původní fonetickou podobou, nikoli podle počeštěného znění.

2. Pohřbívání v židovské kultuře

2.1. Tradice pohřbívání

Podle židovské tradice patří uložení zesnulého do země k základním pravidlům judaismu.¹⁵ Z biblických pramenů je známé projevování úcty zemřelým již v období patriarchů.¹⁶ V biblických dobách se hroby často nacházely v blízkosti domu či pozemku patřících rodině zesnulého. K pohřbům docházelo v zahradách¹⁷ či pod stromy.¹⁸ Mrtví byli také

¹⁴CHVÁTAL, Václav Fred: Metodika výzkumu a dokumentace židovských hřbitovů. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Unicornis, 2014.

¹⁵PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., Praha2001, s. 374.

¹⁶NEWMAN, Ja'akov: Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů. Praha 1992, s. 142.

¹⁷Judský král Menase byl pochován v zahradě svého paláce. Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, 2. Kr: 21,18.

¹⁸Devora byla pohřbena pod stromem pojmenovaném Jaakovem jako strom pláče. Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Gn: 35,8.

ukládání do skalních hrobů.¹⁹ Místa hrobů bývala označována bílým kamenem, protože jako rituálně nečisté mělo být toto místo jasně rozpoznatelné.²⁰

K zásadní změně ve způsobu pohřbívání došlo za pobytu Židů v Babylonii. Vzhledem k odlišným přírodním podmínkám (rovinný terén) se již nepohřbívalo v jeskyních, ale do země. Vedle rodinných hrobů se začínaly také zakládat hřbitovy jako společná pohřebiště. Hroby bývaly označeny kameny.²¹ Vůbec nejstarší zmiňovaný náhrobní kámen vztyčil Jaakov na místě, kde byla pohřbena jeho žena Ráchel.²² Tento vztyčený kámen (hebr. maceva) se stal prototypem židovského náhrobku.²³ Funkcí náhrobku bylo označení místa hrobu i prokázání cti zemřelému. Zpočátku byl označen jen nápisem maceva, později bylo připojováno i jméno zesnulého a další informace o něm. Vznik velmi jednoduché formy památníku bývá spatřován i v jednotlivých na sebe navršených kamenech, při jejichž sestavování pomáhali přátelé a příbuzní zesnulého. Tato teorie zároveň zdůvodňuje tradici pokládání kamínků na hroby zesnulých.²⁴

Hebrejské názvy hřbitova se odvozují z biblických textů: bejt kevarot (dům hrobů),²⁵ bejt olam (dům věčnosti),²⁶ bejt chajim (dům života).²⁷ Tyto názvy mají vyjadřovat víru v nesmrtelnost duše a zmrtvýchvstání.²⁸ Jako takovým je hřbitovům nutno prokazovat mimořádnou úctu.²⁹ Pro židovské hřbitovy jsou závazné talmudické předpisy. Důležitým pravidlem je nenarušitelnost hrobu. Pohřbený má zůstat na místě pohřbu na věčné časy. Stejně tak náhrobní kámen je pokládán za nezcizitelný majetek pohřbeného. Součástí náhrobních nápisů bývá citát: „*tento kámen je svědkem*“.³⁰ Tento typický nápis sděluje hlavní účel a smysl

¹⁹Známým příkladem skalního hrobu je jeskyně Machpela zakoupená Abrahamem k pohřbení jeho manželky Sáry Gn:23, 1-20. Tato jeskyně se stala rodinnou hrobkou po tři následující generace- STEINOVÁ, Iva. Maceva: židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice Praha2011, s. 18.

²⁰Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Nu: 19, 16.

²¹STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 6, s. 8.

²² Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Gn: 35, 19-20.

²³STEINOVÁ, Iva. Maceva: židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice Praha 2011, s. 18.

²⁴STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 6, s. 8.

²⁵Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Neh: 2, 3.

²⁶ Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Kaz: 12, 5.

²⁷ Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Job: 30, 23.

²⁸GRINVALD, Ze'ev. Ša'arej halacha: Brány halachy. Praha2012, s. 428.

²⁹PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., Praha 2001, s. 374.

³⁰ Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha 2018, Joz: 24, 27.

náhrobku. Náhrobek má svědčit o životě i smrti zesnulého v příslušnosti k domu Jisrael.³¹ Exhumace mrtvého má být možná pouze v případě, kdy dochází k převozu ostatků do Palestiny. Toto pravidlo ale nebylo vždy dodržováno. Když došlo k zaplnění celé plochy hřbitova a nebylo již možné jeho rozšíření, byla navezena zemina ve výšce šesti dlaní, do níž byli mrtví uloženi, a původní náhrobky byly pozvednuty do nové úrovně. Tyto zásady se dodržovaly v diaspoře a setkáváme se s nimi i na našem území.³²

Talmudické předpisy také zakazují na židovských hřbitovech jíst, pít a vodit zde zvířata.³³ Také je zde zakázáno nošení talitu³⁴ či tfilin.³⁵ Hřbitovy se nenavštěvují o sobotách a o svátcích. Kromě zesnulých se zde pochovávají také liturgické předměty (zbytky svitků Tóry, modlitební knihy apod.).³⁶

Na židovských hřbitovech se obvykle pohřbívalo podle časové posloupnosti. Jen v ojedinělých případech bylo vynecháváno místo pro pohřeb příbuzného. Některé řady hrobů byly určeny pouze pro pohřby určitých rodů či společenských skupin (levitů, rabínů či kohenu). Příslušníci rodu kohenu³⁷ nesměli přijít do styku s mrtvými, jejich vstup na hřbitov byl tedy omezen. Směli se účastnit pouze pohřbu manželky, rodičů, dětí a neprovdaných sester.³⁸ Na některých místech pro ně byly zřizovány i postranní tzv. kohenské branky. Ty jim umožňovaly navštívit hroby blízkých, aniž by vstoupili na půdu hřbitova.³⁹ Pro levity,⁴⁰ pomocníky kohenu, tato nařízení sice neplatila, přesto však na některých hřbitovech byly i skupiny levitských hrobů.⁴¹ Stejně tak u nás můžeme nalézt i skupiny rabínských hrobů.⁴²

³¹ STEINOVÁ, Iva. Maceva: židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice Praha 2011, s. 18., STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 6, s. 8.

³² Např na Starém židovském hřbitově došlo v některých místech až k dvanáctinásobnému navrstvení, STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 6, s. 8-9

³³ PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., Praha2001, s. 374

³⁴ Modlitební plášť nošený muži při modlitbách. NEWMAN, Ja'akov: Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů. Praha 1992, s. 219.

³⁵ Modlitební řemínky, které si dospělí muži navlíkají při ranní bohoslužbě ve všední den 226 NEWMAN, Ja'akov: Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů. Praha 1992, s. 142.

³⁶ STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 6, s. 9

³⁷Potomci Aharona z kmene Levi

³⁸ Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Lv: 21, 1-4.

³⁹ U nás např. v Jistebnici, Stráži nad Nežárkou. STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 6, s. 9

⁴⁰ Příslušníci stejného kmene Levi, ale nebyli potomky Aharona

⁴¹ Stráž na Tachovsku

⁴² Tachov, Hroznětín, Šafov

2.2. Pohřební bratrstvo

Existence spolku Chevra kadiša je doložena od druhé poloviny šestnáctého století. Sdružení tohoto typu, která se starala o nemocné a umírající, však v omezené míře fungovala již v talmudském období. Úkolem bratrstva bylo zabezpečit pohřeb, který by odpovídal příkazům právního systému judaismu (tzv. halachy). Také se mělo snažit pomoci pozůstalým a poskytnout jim útěchu. Nejstarším bylo ve druhé polovině šestnáctého století pražské pohřební bratrstvo,⁴³ postupně vznikala další v českých zemích i zahraničí.⁴⁴ Nejedná se o profesionální pohřební službu, ale společenství členů obce, kteří vykonávají činnost spojenou s pohřbíváním.⁴⁵

Chevra kadiša tělo mrtvého rituálně omyje.⁴⁶ Tato rituální očista se nazývá tahara a je při ní zvykem, že mužské tělo je umýváno mužem a ženské ženou. Tahara bývá prováděna na kamenném stole či dřevěné tabuli. Poté, co je tělo omyto teplou vodou, ve které jsou vajíčka jako symbol života, musí být vyčištěna i špína za nehty. K tomuto účelu slouží stříbrná čistítka na nehty, rovněž hřebeny pro úpravu vlasů bývaly zhotoveny ze stříbra. Očistění těla doprovází modlitba složená z biblických veršů. Po umytí je tělo pokropeno vínem, poté je zahaleno do bílého oděvu obepnutého páskem. Tento oděv se nazývá tachrichin, je zhotoven z bílého lnu.⁴⁷

Muž je poté přikryt modlitebním pláštěm, který dostal od tchána ke svatbě a nosil jej k modlitbám. Cicit, modlitební třásně, které mají člověku připomínat boží přikázání, se symbolicky odstříhnou. Tělo je uloženo do jednoduché a neohoblované bedny. Před Bohem jsou si všichni rovni, a proto v židovství neexistuje žádný výběr rakve, používá se jen jednoduchá dřevěná rakev.⁴⁸ Judaismus také zakazuje umístění šperků a ozdob do rakve, protoženemá být žádný rozdíl mezi oděvem chudých a bohatých. Modlitby a činy spojené s přípravou těla pro pohřeb jsou vyjádřením víry v zmrtvýchvstání.⁴⁹ Do rakve se často přidává sáček s hlínou z Izraele. Po spuštění mrtvého do hrobu se přítomní modlí modlitbu Kadiš, tuto modlitbu

⁴³ Jeho stanovy sepsané roku 1564 Eliezerem Aškenazim schválil roku 1573 vrchní pražský rabín Jehuda Liva ben Becalel. STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 7, s. 8.

⁴⁴ tamtéž

⁴⁵ ONDRAČKA, Lubomír, Luboš KROPÁČEK, Tomáš HALÍK, Milan LYČKA a Marek ZEMÁNEK. Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti. Praha 2017, s. 90.

⁴⁶ SPIEGEL, Paul. Kdo jsou Židé? 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010, s. 37.

⁴⁷ PUTÍK, Alexandr, Eva KOSÁKOVÁ a Dana CABANOVÁ. Jewish customs and traditions: festivals, the synagogue and the course of life : (exhibition guide). Prague: Jewish Museum, 1998, s. 67.

⁴⁸ Tělo má ihned spočinout ve svatě půdě SPIEGEL, Paul. Kdo jsou Židé? 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010, s. 37.

⁴⁹ PUTÍK, Alexandr, Eva KOSÁKOVÁ a Dana CABANOVÁ. Jewish customs and traditions: festivals, the synagogue and the course of life : (exhibition guide). Praha 1998, s. 68.

pronášejí také v den jarcaitu, den výročí smrti. Při odchodu ze hřbitova se provádí rituální omytí rukou.⁵⁰

2.3. Průběh pohřbu

Dle židovského náboženského zákona má pohřeb proběhnout nejlépe 24 hodin od smrti.⁵¹ Nejpozději třetího dne po úmrtí v případě, že mezi úmrtí a pohřeb připadla sobota. Toto pravidlo bylo díky horečné činnosti bratrstva dodržováno i přesto, že židovské hřbitovy byly od sebe často velmi vzdálené.⁵² Hrob nesmí být vykopán dříve než v den pohřbu a po uložení těla musí být uzavřený. Pokud je z nějakého důvodu nutné, aby zůstal přes noc otevřený, musí být jáma překryta prkny.⁵³

K pohřbu obvykle dochází hned po provedení tahary. Předtím si blízcí příbuzní⁵⁴ natrhnou oděv jako znak truchlení.⁵⁵ Tomuto natržení se říká kria.⁵⁶ Bible jej poprvé zmiňuje v souvislosti s Rúbenem, který v zoufalství a smutku roztrhl svůj oděv, protože nenašel svého bratra Josefa v cisterně, kde ho předtím ukryl před útoky dalších bratrů.⁵⁷ Později jako vyjádření bolesti a smutku nad ztrátou syna Josefův otec Jaakov: „*roztrhl svůj šat a přes bedra přehodil žíněné roucho,*“ když poznal suknicu svého syna potřísněnou krví.⁵⁸ V první části pohřbu ciduk ha-din⁵⁹ recituje kantor modlitbu, která vyjadřuje přijetí spravedlnosti a soudu Všemohoucího. Poté rabi pronáší modlitbu nad hrobem. Tyto části pohřbu se dříve prováděly pod širým nebem, nyní k nim většinou dochází v obřadní síni. Po projevu se pohřební procesí seřadí. Na cestě k hrobu kantor sedmkrát recituje Žalm 91, který zdůrazňuje důležitost Boží ochrany v čase potřeby. Po spuštění těla do hrobu hodí každý host na rakev 3 lopaty hlíny. Poslední část obřadu

⁵⁰ STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 7, s. 8.

⁵¹ Jedním z důvodů byly v minulosti zřejmě špatné sanitární podmínky zejména v horkých oblastech Předního východu. Dnes tento důvod odpadá, nicméně se považuje za neuctivé vůči mrtvému otálet s pohřbem. ONDRAČKA, Lubomír, Luboš KROPÁČEK, Tomáš HALÍK, Milan LYČKA a Marek ZEMÁNEK. Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti. Praha2017, s. 91.

⁵² STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 7, s. 8.

⁵³ VRIES, S. Ph. de. Židovské obřady a symboly. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 256.

⁵⁴ Kri'a se provádí pouze v případě zesnutí rodičů, ženy nebo muže, dětí a sourozenců. Jestliže zemřel otec či matka natrhne se oděv vlevo, nad srdcem. V případě úmrtí ženy, muže, dětí, bratrů či sester na pravé. VRIES, S. Ph. de. Židovské obřady a symboly. Praha2009, s. 258.

⁵⁵ PUTÍK, Alexandr, Eva KOSÁKOVÁ a Dana CABANOVÁ. Jewish customs and traditions: festivals, the synagogue and the course of life : (exhibition guide). Praha 1998, s. 67.

⁵⁶ VRIES, S. Ph. de. Židovské obřady a symboly. Praha2009, s. 257.

⁵⁷ Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Gen: 37, 21 – 29.

⁵⁸ Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha2018, Gen: 37, 34.

⁵⁹ Ospravedlnění soudy

se vykonává v obřadní síni (méně často v okolí hrobu). Pohřební hosté zde recitují žalm 49.⁶⁰ Poté je recitován kadiš synem či jiným mužským příbuzným zesnulého. Na konec všichni přítomní projeví soustrast pozůstalým. Po odchodu si všichni pohřební hosté rituálně umyjí ruce. Je zvykem, že přátelé a sousedé pozvou truchlící na sváteční jídlo.⁶¹

2.4. Smutek za zemřelé

Rituální zvyk držení smutku za příbuzné⁶² zmiňuje Tóra již od období patriarchů.⁶³ Pravidla smutku za zemřelé platí v sedmi kategoriích příbuzných – otce, matky, bratra, sestry, syna, dcera a manžela či manželky. Talmudský zákon obsahuje další kategorii – nevlastního bratra či nevlastní sestru. První fáze se nazývá aninut. Tato fáze začíná po smrti a trvá do pohřbu. Truchlící jsou v tomto čase osvobozeni od každodenních příkazů a mají se věnovat pouze pohřebním přípravám. Po tomto období nastává tzv. šiva. Ta trvá sedm dní po pohřbu, truchlící⁶⁴ zůstávají doma a „sedí šivu“.⁶⁵ Nesmí nosit koženou obuv, vykonávat běžnou práci, uzavírat obchody, mít pohlavní styk a dokonce ani studovat Tóru. V tomto období si nesmí stříhat vlasy, holit si vousy, koupat se, prát si oděv a zdravít nebo opětovat pozdravy.⁶⁶ Truchlící v tomto období nevycházejí z domu. Starají se o ně známí a přátelé, kteří jim přinášejí jídlo. Muži chodí do domu smutku ke společným modlitbám, aby se s nimi mohl syn či nejbližší mužský příbuzný třikrát denně pomodlit kadiš.⁶⁷

Období po šivě se říká šlošim, jedná se o první smuteční měsíc. Pozůstalí se vrací ke své práci, syn se modlí kadiš již v synagoze. Znovu se obují boty a přes oděv se nosí roztržená vesta jako znamení smutku.⁶⁸

První rok, dodržovaný těmi, kdo oplakávají rodiče, ještě po zbytek data jejich úmrtí.⁶⁹ Po skončení šlošim probíhá až na několik výjimek život pozůstalých běžně. Neúčastní se veselých oslav, a pokud chtěl mít svatbu, má ji odložit. To ale neplatí pro pozůstalého manželského

⁶⁰ Někdy bývá recitován Žalm 16

⁶¹ PUTÍK, Alexandr, Eva KOSÁKOVÁ a Dana CABANOVÁ. Jewish customs and traditions: festivals, the synagogue and the course of life : (exhibition guide). Praha 1998, s. 69-70.

⁶² Hebr. evel

⁶³ Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha: Česká biblická společnost, 2018, Gn: 23,2; 37,34; 50,10; Nu: 20,29; Dt: 34, 8.

⁶⁴ avelim

⁶⁵ NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Bedřich NOSEK, Leo PAVLÁT a Daniel ZISS: Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů. Praha 1992, s. 185.

⁶⁶ Tamtéž 210

⁶⁷ SPIEGEL, Paul. Kdo jsou Židé? Brno 2010, s. 39.

⁶⁸ tamtéž

⁶⁹ NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Bedřich NOSEK, Leo PAVLÁT a Daniel ZISS: Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů. Praha 1992, s. 185.

partnera. Ten již není po uplynutí šlošim truchlícím. Tóra si přeje, aby člověk nezůstával sám, vdovec či vdova tak mohou, či dokonce mají vstoupit do nového manželského svazku co nejdříve.⁷⁰

3. Židovské hřbitovy v českých zemích

3.1. Historie hřbitovů do dvacátého století

Židovské hřbitovy na našem území byly zakládány od středověku. Středověké židovské hřbitovy vznikaly uvnitř hrazených měst⁷¹ nebo těsně za hradbami.⁷² V novověku byly hřbitovy většinou zakládány daleko od města či vesnice, někdy až na hranicích katastru.⁷³ Případně směly být založeny na území sousední vsi.⁷⁴ Jinde vrchnost dokonce povolila pohřebiště zřídit pouze na opovrhovaném místě, tedy v sousedství popraviště nebo mrchoviště.⁷⁵ Některé dochované zakládací listiny nám podávají informace o podmínkách vzniku hřbitovů v období novověku. Např. ze zakládací listiny tábořského židovského hřbitova⁷⁶ se dozvídáme, že táborští Židé si směli koupit a ohradit zahradu za hradbami. Za užívání tohoto pozemku, na kterém zřídili hřbitov, platili roční poplatky. Od přespolečných Židů vybírali pohřebné.⁷⁷

Zrušení židovských hřbitovů pozdně středověkého původu v Horažďovicích a Budyni nad Ohří, umístěných na valech za hradbami, je dokladem snahy o vytěsnění pohřebišť z blízkosti měst. Na obou místech došlo na přelomu 18. a 19. století k likvidaci hřbitovů a založení hřbitovů nových ve větší vzdálenosti od měst. Požadavek vzdálit hřbitovy od míst obydlí je obsažen v Židovském systemálním patentu Františka II.⁷⁸ Zároveň je zde povoleno vlastnictví hřbitova každému shromáždění, které má rabína, pokud složí předepsanou komorní taxu. Většina pozemků židovských hřbitovů byla tak v 1. polovině 19. století v držení židovských obcí.⁷⁹

⁷⁰ SPIEGEL, Paul. Kdo jsou Židé? 2. vyd. Brno 2010, s. 39 – 40.

⁷¹ Např. Cheb, Nový Jičín, Praha, Rožmberk, Tovačov

⁷² Osoblaha, Uherský Brod, Znojmo. Židovské památky v Čechách a na Moravě, Praha 2001 s. 34 - 35.

⁷³ Babčice, Přelouč, Široké Třebčice, Všeruby na Plzeňsku

⁷⁴ Bezdrůžice, Vožice, Telč, Stráž nad Nežárkou

⁷⁵ Kadaň, Kožlany, Luže, Nová Včelnice, Prčice, Úštěk

⁷⁶ z 3. 8. 1634

⁷⁷ STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 10, s. 8.

⁷⁸ z 3. 8. 1797

⁷⁹ STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 10, s. 8.

Ve druhé polovině 19. století často docházelo k rozšiřování hřbitovů. Nové hřbitovy vznikaly v blízkosti komunálních hřbitovů⁸⁰ nebo bylo na komunálním hřbitově vymezeno židovské oddělení.⁸¹ V této době se mění i orientace náhrobků. Zatímco na starších hřbitovech byly náhrobky orientovány směrem k východu či směrem k východu od hřbitova, na mladších hřbitovech byly hroby po vzoru křesťanských pohřebišť obráceny z obou stran k ústřední komunikaci uvnitř hřbitova.⁸²

Hřbitov v židovské tradici vnímán jako svaté místo, kde mrtví očekávají vzkříšení⁸³ a tudíž nesmí být nikdy zrušen. Přesto nebylo toto pravidlo respektováno a k jejich ničení na našem území docházelo již ve středověku.⁸⁴ O hřbitovech zlikvidovaných v období středověku po vypovězení židovských obyvatel z měst dnes již ani nevíme, kde přesně se nalézaly. V novověku byly hřbitovy často pohlceny městskou zástavbou nebo změněny v parky.⁸⁵ Dělo se tak hlavně v 18. století na základě nařízení císaře Josefa II. z 80. let. Podle těch musely být z hygienických důvodů ve městech zrušeny hřbitovy kolem kostelů a uvnitř zástavby.⁸⁶

Od počátku 20. století se židovské obce ve velkých městech⁸⁷ leckdy dohodly s městskou správou a vybudovaly hřbitovní komplex s oddělením pro katolické, evangelické a židovské pohřby.⁸⁸ Jako součást křesťanských hřbitovů vznikly i ostravské židovské hřbitovy. V rámci většího evangelického hřbitova byl roku 1901 založen židovský hřbitov v Ostravě-Michálkovicích, na kterém se pohřbívalo do 2. světové války. Mezi válkami existovalo židovské oddělení též na komunálním hřbitově v Přívoze.⁸⁹ Hřbitov města Přívozu byl založen v roce 1902, na počátku 80. let dvacátého století byl však zrušen a přeměněn v park. Pohřby se zde konaly od počátku dvacátého století do druhé světové války, jejich počet se odhaduje mezi 20 až 50.⁹⁰

Během druhé světové války byly desítky židovských hřbitovů na našem území nacisty programově zničeny.⁹¹ Některé hřbitovy se likvidovaly jako celek,⁹² jinde docházelo k vypálení

⁸⁰ Např. v Chrudimi

⁸¹ Nejdek na Karlovarsku

⁸² STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 10, s. 8.

⁸³ PUTÍK, Alexandr, Eva KOSÁKOVÁ a Dana CABANOVÁ. Jewish customs and traditions: festivals, the synagogue and the course of life : (exhibition guide). Praha 1998, s. 70.

⁸⁴ STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 10, s. 8.

⁸⁵ FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1992, s. 38.

⁸⁶ Např. Prostějov

⁸⁷ Opava, Olomouc, Český Těšín

⁸⁸ KLENOVSKÝ, Jaroslav. Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska. Praha 2018, s. 36.

⁸⁹ Tehdy samostatné město, dnes součást Ostrav

⁹⁰ Encyklopedie židovských památek 240

⁹¹ STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 10, s. 8.

⁹² Uherské Hradiště, starší hřbitov v Uherském Brodě, v Opavě, Prostějově, Kroměříži

a demolici obřadní síně.⁹³ I tam, kde hřbitovy nebyly přímo zasaženy bombardováním, docházelo často k rozkrádání náhrobků.⁹⁴ Po druhé světové válce snaha o likvidaci hřbitovů pokračovala.⁹⁵

3.2. Osudy hřbitovů po druhé světové válce

Po šoa bylo jen málo subjektů, jež se o židovské hřbitovy mohly starat. Členové židovských pohřebních bratrstev byli často ortodoxní Židé, kteří patřili k prvním obětem rasistické politiky nacistů, takže tato bratrstva často zanikala či měla malé množství členů. Navíc chátrající židovské hřbitovy byly opět devastovány vandaly.⁹⁶ Rada židovských náboženských obcí v Praze na častý vandalismus na židovských hřbitovech upozornila v roce 1948 ministerstvo vnitra. Ve svém dopise rada požadovala, aby byla ochraně židovských památek věnována větší péče. Poškozování židovských hřbitovů bylo zaznamenáváno hlavně v místech, kde se po válce židovská obec neustavila, nebo tam, kde se nikdo z příslušníků židovského vyznání po ukončení války již nevrátil. Na hřbitovech byly bořeny nebo odváženy náhrobní kameny, ničeny obřadní síně, na náhrobky či zdi obřadních síní byly malovány kresby nebo psány urážlivé nápisy. Z hřbitovů se stávala místa, kde si hrály děti či se tam pásal dobytek. Dokonce byl zjištěn i případ otevření hrobů a oloupení mrtvého o zlatý chrup.⁹⁷

*„Zdá se, že v české společnosti stále dozníval protektorátní antisemitismus a obecně i devalvace hodnot.“*⁹⁸ Na základě toho, že škody na hřbitovech byly většinou páčány mládeží, obrátil se Věstník Židovské obce náboženské v Praze na ministerstvo školství a osvěty. Požadovali vydání oběžníku, který měl uložit učitelům, aby před žáky odsoudili ničení hřbitovů, které přirovnávali k nacistickým metodám. Na tuto výzvu pozitivně reagovala Synodní rada církve českobratrsko-evangelické, Místní národní výbor v Roudnici nad Labem i mnohá periodika.⁹⁹ I přes počáteční vyhýbavou reakci některých národních výborů¹⁰⁰ nakonec

⁹³ Jihlava, Krnov, Znojmo

⁹⁴ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 40.

⁹⁵ KLENOVSKÝ, Jaroslav. Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska. Praha 2018, s. 37.

⁹⁶ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 39-40.

⁹⁷ Zemský archiv v Opavě. Severomoravský krajský národní výbor Ostrava. Inv. č. 35. č. kartonu 10. Složka Poškozování židovských hřbitovů a synagog. č. jednací 1680/2-9/1-1948-III/7.

⁹⁸ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava 2016, s. 369.

⁹⁹ Peroutkovy Svobodné noviny, Mladá fronta, noviny Svazu české mládeže, Věstník Československé obce sokolské

ministerstvo vnitra zaslalo 6. února 1948 Radě ŽNO dopis, v němž sdělovalo, že uložilo zemským národním výborům i bezpečnostním orgánům zamezit poškozování židovských památek a v případě poškození stíhat viníky. I přes tato opatření však ničení židovských hřbitovů neustalo. Devastace památek pokračovala i po únorovém převratu roku 1948.¹⁰¹

Další nepříznivou změnou pro osud židovských hřbitovů byl vznik Státního úřadu pro věci církevní. Jeho vznik byl deklarován zákonem ze 14. října 1949 č. 217 Sb. Jeho deklarovaným úkolem bylo: „...*dbáti o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, a zajistiti tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání.*“¹⁰² Ve skutečnosti však tento kontrolní orgán znemožnil církvím a náboženským společenstvím nakládat samostatně s vlastním majetkem a učinil je závislými na státu.¹⁰³

Udržování hřbitovů v poválečných letech bylo pro židovské obce velmi nákladné. V roce 1950 působilo v českých zemích 48 obcí. Finanční situace však byla špatná, pouze některé z nich si mohly dovolit poskytnout plat alespoň svému tajemníkovi. Ve stejném roce došlo i k rozpuštění pohřebních bratrstev, jejichž majetek přešel na židovskou náboženskou obec. V roce 1951 se z nich staly nově ustanovené pohřební komise. Židovské obce byly na základě Ústavy židovské náboženské obce v krajích českých z roku 1954 doplněné o synagogální sbory. Na Moravě v té době existovala obec jen v Brně,¹⁰⁴ v Kyjově,¹⁰⁵ v Olomouci¹⁰⁶ a v Ostravě.¹⁰⁷ Obsáhnout péči o veškeré hřbitovy ve svých krajích však tyto centralizované instituce, ani jejich pohřební oddělení spolupracující se sborem rabínů, bohužel nedokázaly. Krokem k záchraně židovských památek byla dokumentační akce navržená pracovníky pražského židovského

¹⁰⁰ Např. výbor v Lázních Kynžvart odmítl intervenci Židovské náboženské obce v Mariánských lázních z 5. listopadu 1947, která ho vyzvala k odstranění dlažby ze židovských náhrobků s odvoláním na přílišný finanční náklad; Vlašimský národní výbor zase odmítl vzít pod svou ochranu místní hřbitov, dokud ho židovská obec dostatečně nezabezpečí.

¹⁰¹ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava 2016, s. 371 – 373; Zemský archiv v Opavě. Severomoravský krajský národní výbor Ostrava. Inv. č. 35. č. kartonu 10. Složka Poškození židovských hřbitovů a synagog. č. jednací 1680/2-9/1-1948-III/7.

¹⁰² 217/1949 Sb. Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní. Zákony pro lidi - Sběrka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © [cit. 02. 04. 2019]. Dostupné z: <https://zakonprolidi.cz/cs/1949-217>

¹⁰³ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava 2016. 385-386.

¹⁰⁴ Pro kraj Brněnský a Jihlavský

¹⁰⁵ Pro kraj Gottwaldovský, v roce 1956 přeložena do Hodonína

¹⁰⁶ Pro kraj Olomoucký

¹⁰⁷ Pro kraj Ostravský

muzea. Byla pořízena fotografická dokumentace většiny hřbitovů a stanovena kritéria jejich ochrany.¹⁰⁸

Nadále však pokračoval propad obcí. Vedle důsledků šoa byl zaviněn církevní politikou státu¹⁰⁹, která odrazovala od vstupu do obcí mladé Židy, kteří by mohli o hřbitovy pečovat. Obce tak stárly a vymíraly.¹¹⁰ Obce v padesátých letech navíc strádaly nedostatkem duchovních, kteří jen s vypětím sil zajišťovali tryzny a rituální pohřby na hřbitovech.¹¹¹ Významným zlomem je rok 1962, kdy došlo k připojení olomoucké židovské obce. Obec byla připojena k ostravské židovské obci jako synagogální sbor. Na Moravě tak zůstaly jen dvě obce v Brně a Ostravě.¹¹² V roce 1966 žilo na Moravě již jen 744 členů v brněnském a 477 v ostravském kraji.¹¹³

Z pohledu státních orgánů byly židovské hřbitovy ve správě židovských obcí památkami, na jejichž zachování neměly žádný zájem a snažily se je likvidovat zejména v případě, kdy vlivem výstavby již neležely na kraji města, ale v jeho centru.¹¹⁴ Častým argumentem pro zničení památky se stávala její údajná historická bezcennost.¹¹⁵ I u hřbitovů doporučených ke

¹⁰⁸ Další dokumentační akce se uskutečnila až v letech 1965-1967. Památkově nejvýznamnější celky byly doporučeny k ochraně státními památkovými orgány. Péči o ostatní hřbitovy převzala hřbitovní komise. SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 42.

¹⁰⁹ Více k postoji státní církevní politiky k židovské společnosti. Soukupová, Blanka: Postoj státu k židovskému náboženskému společenství v českých zemích v letech 1956–1968: Mezi kontrolou, represemi a „blahosklonností“. In: Lidé města. č. 1 (2011), s. 73 – 105. Dostupné online z http://lidemesta.cz/assets/media/files/14-2012-1/Soukupova_2012_1.pdf

¹¹⁰ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 42.

¹¹¹ Židé a židovská reprezentace v českých zemích v letech 1945 – 1948 (mezi režimem, židovstvím a judaismem). In: Židovská menšina v Československu po druhé světové válce. Od osvobození k nové totalitě. Praha 2009, s. 79-80.

¹¹² Synagogální sbory náležející k obcím byly v: Boskovicích, Hodoníně, Holešově, Jihlavě, Kyjově, Kroměříži, Mikulově, Prostějově, Uherském Brodu a ve Znojmě Soukupová: Židé na Moravě v letech 1957-1968: od destalinizace (říjen 1956) k pražskému jaru (1968).

¹¹³ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 42.

¹¹⁴ REČKOVÁ, Sylvie: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998. Opava 2000, s. 139.

¹¹⁵ Za hřbitovy, které nejsou památkově cenné, byly prohlášeny v 50. letech např. hřbitov v Bruntále, Přerově a Šumperku; židovský hřbitov v Prostějově přitom pocházel již ze 16. st., v roce 1956 byl přeměněn v park. FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1992, s. 139.

konzervaci¹¹⁶ zůstávala státní dotace nedostatečná.¹¹⁷ Židovská reprezentace tak devastaci památek mnohdy nedokázala zabránit.¹¹⁸

Neúcta k židovským hřbitovům brzy přerostla ve snahu státních orgánů o vyvlastnění hřbitovů a jejich využití ve prospěch tzv. veřejného zájmu. Státní orgány zde přitom nerespektovaly rituální pravidla.¹¹⁹ Podle těch měly být ostatky zemřelých, u nichž prošla tleci doba, exhumovány za dozoru rabinátu a přeneseny na nový hřbitov a zde znovu pohřbeny.¹²⁰

Katastrofu pro židovské hřbitovy znamenalo nařízení ministerstva zdravotnictví o pohřebnictví z 15. února 1955, sdělené oběžníkem Státního úřadu pro věci církevní. Obce dle něho měly předat židovské hřbitovy do správy národních výborů. Ty je mohly svěřit do péče podniků komunálního hospodářství nebo jiné socialistické právní osoby. Představenstvo Rady židovských náboženských obcí vydalo memorandum, v němž rozhodně odmítlo toto řešení.¹²¹ I když židovští funkcionáři dosáhli ponechání hřbitovů ve správě náboženské společnosti, postupnému zanikání hřbitovů zabránit nedokázali. Navíc tento krok vyvolal další nelibost státních orgánů, které upozornily, že obce nemohou nadále počítat s pravidelnými subvencí na udržování hřbitovů. Tento „odvetný tah“ se projevil velmi brzy. Při opravě dvou hřbitovů Krajský národní výbor (dále jen KNV) v Olomouci sdělil Státnímu úřadu pro věci církevní (dále SÚC), že úhradu si provede sama židovská obec.¹²²

Údržbu židovských hřbitovů řešila Rada ŽNO již v roce 1953, Rudolf Itis¹²³ tehdy upozornil na poškozené a povalené kameny na hřbitovech, které označil z 90 procent za cenné a chráněné. Na pokyn SÚC byl poté sestaven seznam hřbitovů v pořadí naléhavosti oprav. Neodkladnou opravu tehdy potřebovalo 212 hřbitovů. Mezi lety 1953-1956 došlo k opravě mnoha hřbitovů v oblasti kyjovské obce, na čemž měl zásluhu zejména předseda Oskar Fischer.

¹¹⁶ Hranice na Moravě, Lipník nad Bečvou, Úsov, Loštice, židovské oddělení na židovském hřbitově v Olomouci

¹¹⁷ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 44.

¹¹⁸ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava 2016, s. 394.

¹¹⁹ Hřbitov v Kyjevě vyvlastněn místním ONV 18. prosince 1953 pro stavbu obytných domů, po zbourání ohradní zdi se zde ihned začalo s vlastní stavbou.

¹²⁰ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 44.

¹²¹ Dle memoranda z 15. června 1955 byly uváděny argumenty historické (pohřební bratrstvo je velmi starou institucí), náboženské (židovský kult nezná tleci dobu, hrob je majetkem mrtvého, exhumaci za účelem získání místa judaismus nepovoluje), právně historické (odvolání na panovnická privilegia ze 13. století, v němž byla vtělena ochrana židovských práv) i právní (ustanovení o správě hřbitovů nebylo v souladu s čs právním řádem).

¹²² SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 45.

¹²³ Vedoucí tajemník Rady ŽNO

Tyto opravy byly provedeny také díky subvenci SÚC, v roce 1954 byly také dokončeny opravy hřbitovů v Olomouckém kraji. Rušení hřbitovů však pokračovalo. V roce 1956 padl návrh na zřízení komise, která by převzala starost o údržbu hřbitovů. V dubnu 1957 na poradě o ochraně židovských památek svolané Státní památkovou péčí a správou upozornil tehdejší předseda Rady ŽNO památkáře na to, že obce dostávají dotace pouze na „živé hřbitovy“.¹²⁴ Národním výborům mělo být uloženo, aby chránily i ostatní hřbitovy jako významné kulturní a přírodní památky.¹²⁵

Příznivý obrat nastal v šedesátých letech, kdy finance na opravy hřbitovů nabízel Svaz evropských rabinů v New Yorku. Odbor pro věci církevní doporučil tento dar přijmout. Dary na opravu hřbitovů přicházely i od jednotlivců.¹²⁶ I k těmto darům se státní orgány stavěly velmi vstřícně.¹²⁷

Chátrání i úmyslné ničení památek však bohužel pokračovalo a občasné dary mu nemohly zabránit. Docházelo k rozkrádání náhrobních kamenů, na pomníky byly psány urážlivé nápisy. Národní výbory navíc mnohdy naléhaly i na zrušení ještě funkčních hřbitovů v dobrém stavu. Zaslouhou památkářů bylo sice několik hřbitovů zachráněno,¹²⁸ stále však docházelo i k odprodeji hřbitovů, v roce 1969 prodala židovská obec v Ostravě hřbitov v Rožnově pod Radhoštěm místnímu národnímu výboru. Posledními příznivými dozvuky šedesátých let bylo slavnostní otevření terezínského hřbitova 3. září 1972.¹²⁹

Následující období normalizace však přineslo silné zesílení ohrožení hřbitovů. V roce 1974 byl jejich počet odhadován již pouze na 300, přičemž v letech 1965 se jejich počet pohyboval kolem 700. V roce 1972 představenstvo Rady ŽNO rozhodlo o zřízení hřbitovní komise. Ta měla usilovat o záchranu opuštěných venkovských českých a moravských hřbitovů. Udržování hřbitovů však bylo velmi náročné. Správy měst se o hřbitovy odmítly starat a obětaví členové obce, kteří byli ochotni o ně pečovat, náleželi ke starším občanům. Opuštěné venkovské hřbitovy se stávaly útoky vandalů. Státní orgány sice tyto případy trestaly, ale nekulturní postoj státu k rušení hřbitovů, které bylo vnímáno jako zcela legální, přetrvával. Před likvidací vyšla ve Věstníku ŽNO výzva, aby se přihlásili příbuzní pochovaného na daném hřbitově. Prostor hřbitova byl pak nejčastěji přeměněn v park, na místě měl poté vzniknout hřbitov symbolický.

¹²⁴ Tedy hřbitovy, na nichž se stále pohřbívá

¹²⁵ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 46.

¹²⁶ Díky této zahraniční podpoře byl opraven hřbitov v Tachově, v Kasejovicích

¹²⁷ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava 2016, s. 410-412.

¹²⁸ Třebíč, Kojetín, Holešov

¹²⁹ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava 2016, s. 418-419.

Byl tu postaven pamětní kámen a kolem něj soustředění nejvýznamnější náhrobky, o které by se staral stát.¹³⁰

V srpnu 1976 navrhla Rada ŽNO rozdělit hřbitovy na kulturně-historicky cenné, živé a neživé. Historicky cenné¹³¹ měly být předány národním výborům.¹³² Tajemník ŽNO v Ostravě Isák Fleischer do této skupiny zařadil hřbitovy v Osoblaze, Hranicích na Moravě, Lipníku nad Bečvou, Kojetíně, Tovačově, Lošticích, Šumperku, Úsově a Valašském Meziříčí. Ve vlastní správě si ŽNO v Ostravě chtěla ponechat hřbitovy v Ostravě 1, Slezské Ostravě, Bohumíně, Orlové, Českém Těšíně, Trinci, Frýdku-Místku, Opavě, Krnově, Přerově, Olomouci a Vsetíně. Tyto hřbitovy byly zařazeny do skupiny hřbitovů živých, tj. takových, na kterých se v posledních 15 letech pohřbívalo nebo na nich byli pohřbeni sovětští zajatci, vojáci z druhé světové války nebo oběti koncentračních táborů. Neživé mimořádně poničené hřbitovy měly být dány národním výborům ke zřízení veřejného parku nebo k zalesnění. Ostravská židovská obec byla ochotna svolit k likvidaci hřbitovů v Bílovci, Novém Jičíně, Mohelnici, Hlučíně, Jeseníku, Bruntále, Budišově nad Budišovkou a Klímkovicích. Mezi neživé hřbitovy, které ale neutrpěly takové rány a měly zůstat zachovány ve správě židovských obcí či národních výborů, byly zařazeny hřbitovy v Michálkovicích, Jablunkově, Rožnově pod Radhoštěm a Velkých Karlovicích. K tomuto návrhu na řešení stavu hřbitovů v Severomoravském kraji se měli vyjádřit i okresní církevní tajemníci. Ti rozhodně prosazovali i likvidaci hřbitovů v Ostravě 1, Michálkovicích, Bohumíně, Jablunkově, Rožnově pod Radhoštěm, Velkých Karlovicích Šumperku, Úsově, Tovačově, Lipníku nad Bečvou, Hranicích na Moravě a Přerově.¹³³

V 80. letech došlo k likvidaci hřbitova v Ostravě, rozprodání hřbitova v Lipníku nad Bečvou a zdemolování hřbitova v Hranicích na Moravě. Bylo také rozhodnuto o zrušení židovského hřbitova v Krnově, náhrobky byly prodány do kamenictví, poškozeny a rozkradeny. Na ploše bez náhrobků vznikla zahrádkářská kolonie. V říjnu 1989 byla zahájena likvidace hřbitova v Hranicích na Moravě. Od roku 1983 šly peníze z odprodeje náhrobků státním a družstevním podnikům do hřbitovního fondu. Velká tíha při udržování hřbitovů ležela na bedrech jednotlivců. V roce 1985 bylo tehdy již pouze 310 členů v Jihomoravském a 230 v Severomoravském kraji. Měnil se i vztah Židů k vlastní tradici. Roku 1985 upozornil předseda

¹³⁰ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 50.

¹³¹ Tedy ty, které již byly památkově chráněné, nebo u nich měla být památková ochrana v budoucnu požadována

¹³² REČKOVÁ, Sylvie: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998. Opava 2000, s. 141.

¹³³ REČKOVÁ, Sylvie: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998. Opava 2000, s. 141-142. Fond: SMKNV. Inv. č. 429. č. kartonu 139. Návrh na řešení židovských hřbitovů v Severomoravském kraji. 30. října 1976.

pražské obce Rudolf Gibian z Příbrami, že se rozšiřuje přání být zpopelněn a uložen s urnou na židovském hřbitově.¹³⁴

Za půl století (1939-1989) došlo z výše popisovaných důvodů k značnému zchátrání hřbitovů. Kromě nedostatku financí židovských obcí, přístupu státních orgánů a vandalismu probíhal samovolný rozpad struktury především pískovcových a opukových náhrobků a zarůstání ploch náletovými dřevinami a trávou.¹³⁵ V roce 1989 existovalo na území České republiky ještě 334 samostatných židovských hřbitovů a asi 20 židovských oddělení na komunálních hřbitovech. Na místních komunálních hřbitovech jsou však také dochované skupinky židovských hrobů či jednotlivé náhrobky z novější doby. Poměrně značné množství existujících se vyznačuje historickými i umělecky cennými náhrobky. Také novější hřbitovy mají významnou krajinnotvornou hodnotu.¹³⁶ V současnosti jsou téměř dvě třetiny hřbitovů chráněnými kulturními památkami a u řady dalších byl podán návrh na jejich ochranu.¹³⁷

Aktuální stav hřbitovů je přitom dosti rozdílný. Od vzorně udržovaných, ke kterým se řadí hřbitov ve Slezské Ostravě, Brně a Třebíči, až po ty spíše zanedbané (např. Jiřice). Tento stav se ovšem proměňuje, něco se podaří vylepšit a opravit, jinde zase hřbitovy pustnou. Osvědčil se systém místních správců, kteří mají za úkol dohlížet na nemovitosti a provádět drobnou údržbu. Opravy jsou limitovány finančními možnostmi obcí, které jsou z větší části odkázány na dotace od rozličných institucí. Vybavení areálů hřbitovů je individuální, ale obecně se skládá ze čtyř hlavních prvků: z plochy s náhrobními kameny, z ohrazení či oplocení s bránou, z budov (márnice, obřadní síň, hrobnické domky) a z doprovodné zeleně.¹³⁸

3.3. Vzhled náhrobků na našem území

Převážný počet náhrobků na našem území má formu stély.¹³⁹ Jeho tvar, uspořádání nápisu i výzdoba se v průběhu času měnily.¹⁴⁰ Formu jednoduché pravoúhlé stély má většina středověkých náhrobků. Některé středověké náhrobky byly ovlivněny gotickými

¹³⁴ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 51-52.

¹³⁵ KLENOVSKÝ, Jaroslav. Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska. Praha 2018, s. 37.

¹³⁶ FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1992, s. 38.

¹³⁷ VEČEŘOVÁ, Petra: Navštivte Židovské památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2009, s. 9.

¹³⁸ KLENOVSKÝ, Jaroslav. Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska. Praha 2018, s. 37.

¹³⁹ Stéla je deskový náhrobní kámen zapuštěný kolmo do země. FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1992, s. 35.

¹⁴⁰ Rozeznáváme např. osoblažský typ, asymetrický východočeský typ apod.

architektonickými prvky. Koncem 16. století se začínají projevovat motivy renesanční.¹⁴¹ Od doby renesance se u nás také začíná vyskytovat vzácnější druh náhrobku tzv. tumba. Je sestavena z několika kamenných desek a svým tvarem připomíná antický sarkofág. Vyskytují se i tumby z jednoho kusu kamene, či tumby zděné, opatřené střechou a podobné malým domkům.¹⁴² Tumby se u nás obvykle stavěly nad hroby nejvýznamnějších osobností.¹⁴³

V 17. a 18. století se vzhled náhrobku vyvíjí pod vlivem barokní kultury. Tvar stély bývá zakončen polokruhově.¹⁴⁴ Od poloviny 19. století se tvar židovských náhrobků přizpůsobuje běžným typům náhrobních kamenů a v dnešní době se až na výjimečné případy typologicky nějak neliší od náhrobků nežidovských.¹⁴⁵

Jazyk

Nápisy na židovských náhrobcích byly až do 19. století pouze v hebrejštině. Od poloviny dvacátého století se začínají objevovat nápisy dvojjazyčné (nápisy hebrejsko-německé, případně psané v jidiš nebo němčině hebrejskými písmeny).¹⁴⁶ Mnohé náhrobní kameny z dvacátého století obsahují již nápisy pouze české nebo německé. Téměř vždy jsou však ukončeny pěticí hebrejských písmen TNCVH (zkratka tradiční náhrobní formule).¹⁴⁷

Výzdoba

Zobrazování symbolů je na židovských hřbitovech na našem území doloženo od 16. století, symboly se však pravděpodobně uplatňovaly již dříve.¹⁴⁸ Stejně jako nápisy na náhrobcích měly podávat informace o zemřelém pro budoucí generace. Přestože měly být na první pohled zřetelné a jasné, smysl některých výtvarných symbolů přestal být po čase zřejmý.¹⁴⁹

Výzdoba, za kterou se považují především malá vyobrazení v horní části náhrobku, se vyvíjela společně s uměleckými slohy. Její charakter však souvisí i s místními a krajovými zvyklostmi. Těmito znaky jsou např. symboly starých židovských rodů (žehnající ruce na hrobech kohenu,¹⁵⁰ konvice s mísou u levitů atd.), Davidova hvězda nebo koruna či znamení představující zaměstnání zesnulého (nůžky, lékařská pinzeta, kniha) nebo zvířata, která mají

¹⁴¹ Náhrobky ze 16. st. zachované např. v Brandýs nad Labem, Ivančice, Stráž, Libochovice, Mladá Boleslav, Nový Bydžov. STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 10, s. 8.

¹⁴² FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1992, s. 36.

¹⁴³ Brandýs, Praha-Josefov, Praha-Žižkov tamtéž

¹⁴⁴ STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 8, s. 8.

¹⁴⁵ FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1992, s. 36.

¹⁴⁶ Ojedinele se vyskytují i nápisy v jiných jazycích např. latina- Houstoň, angličtina – Česká Lípa, maďarština – Kardašova Řečice

¹⁴⁷ PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., Praha 2001, s. 374.

¹⁴⁸ STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 9, s. 8.

¹⁴⁹ STEINOVÁ, Iva. Maceva: židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice Praha 2011, s.19.

¹⁵⁰ Ruce bývají často ve tvaru písmene šin (symbolizují tzv. šchinu-Boží přítomnost)

symbolizovat jeho jméno (lev, jelen, ryba, ptáci).¹⁵¹ Vyobrazení těchto zvířat souvisí většinou s hebrejskou či německou podobou jména zesnulého.¹⁵²

4. Starý židovský hřbitov v Ostravě

4.1. Historie hřbitova do padesátých let

Ostravští židé neměli vlastní pohřebiště až do poslední třetiny devatenáctého století. Své zesnulé pohřbívali na židovském hřbitově v Těšíně.¹⁵³ Po vypuknutí cholery v roce 1872¹⁵⁴ zakázal městský doktor kvůli šíření epidemie převozy zesnulých.¹⁵⁵ Když v prosinci téhož roku zemřela Hanni Reicherová, musel se pohřeb konat na evangelickém hřbitově ve Vítkovicích, což bylo z náboženského hlediska nevyhovující.¹⁵⁶ Proto se po úmrtí další židovky Bertý Reissové¹⁵⁷ nájemce měšťanského pivovaru Markus Strassmann a obchodník Joachim Kafka rozhodli pro zakoupení dvou pozemků u silnice do Opavy.¹⁵⁸ Úřední komise tyto pozemky schválila, a tak k pohřbu Berthy Reissové mohlo dojít již zde. V následujících osmi dnech se mezi místními židy podařilo vybrat 4 000 zlatých k zaplacení a oplocení pohřebiště.¹⁵⁹ O rok později zde byla přistavěna márnice a byt pro hlídače. Protože s rozšiřováním obce přestávaly hřbitovní plochy dostačovat, začala obec dokupovat okolní pozemky. K prvnímu rozšíření hřbitova došlo roku 1901.¹⁶⁰ Roku 1913 došlo k vystavění obřadní síně s příslušenstvím.¹⁶¹ Během druhé světové války nebyl hřbitov vážněji poškozen. Na náhrobky byla připojena „In memoriam“ jména mnohých příbuzných zahynulých během šoa.

K pohřbům židů zde docházelo i v prvních poválečných letech.¹⁶² Brzy po osvobození se obnova židovských hřbitovů stala jedním z hlavních cílů židovských obcí v poválečném

¹⁵¹ FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1992, s. 36-37.

¹⁵² Např. jelen znázorňoval jména Cvi a Hirš, vlk jména Zeev a Wolf, medvěd Dov a Beer atd., více k židovské hřbitovní symbolice viz. STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 9, s. 8. STEINOVÁ, Iva. Maceva: židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice Praha 2011.

¹⁵³ KAŠING, Petr. Ostravské hřbitovy, aneb Zahrady věčnosti nejsou vždy věčné. Ostrava 2009, s. 26.

¹⁵⁴ První případy úmrtí na cholera se vyskytly v noci z 23. na 24. listopadu BARÁNEK, D.: Židé na Ostravsku: Dynamika a pluralita židovské společnosti 1832 – 1942. Ostrava 2017, s. 31.

¹⁵⁵ LAWSON, David a kolektiv: Ostrava and its Jews: Now no – one sings you lullabies. London 2018., s. 231.

¹⁵⁶ BARÁNEK, D.: Židé na Ostravsku: Dynamika a pluralita židovské společnosti 1832 – 1942, Ostrava 2017, s. 31.

¹⁵⁷ Bertha Reissová zemřela již dva dny po Hanni Reicherové LAWSON, D a kolektiv: Ostrava and its Jews, London 2018 s. 231.

¹⁵⁸ Dnes třída 28. října

¹⁵⁹ BARÁNEK, D: Židé na Ostravsku Dynamika a pluralita židovské společnosti 1832 – 1942, Ostrava 2017, s. 32.

¹⁶⁰ SALOMONOVIČOVÁ, Libuše: Židovský hřbitov v Ostravě 1872-1884. Ostrava 2003, s. 1.

¹⁶¹ KAŠING, P: Ostravské hřbitovy aneb Zahrady věčnosti nejsou vždy věčné, Ostrava 2009, s. 26.

¹⁶² SALOMONOVIČOVÁ L.: Židovský hřbitov v Ostravě 1872-1884. Ostrava 2003, s. 2.

Československu.¹⁶³ Hřbitovy, z nichž mnohé byly během okupace zničeny či poškozeny, měly být mnohdy jediným dokladem tisícileté přítomnosti židů na území českých zemí a zároveň jistou snahou o znovuzачlenění židů do tohoto prostoru.¹⁶⁴ „*Nebylo možno zachránit živé, ale podařilo se zachránit památky,*“ uvedl ve svém projevu při otevření Židovského muzea v Praze v roce 1946 Arnošt Fischer.¹⁶⁵ Brzy po válce tak měly připomínat židovské oběti šoa pamětní desky v obřadních síních a pamětníky na hřbitovech.¹⁶⁶ K odhalení pamětní desky došlo i v Ostravě,¹⁶⁷ kde byl hřbitov významnou památkou. Brzy po okupaci zde totiž došlo k vypálení veškerých synagog a části nemovitostí.¹⁶⁸ 25. května proběhla v Ostravě významná slavnost, během které byl odhalen náhrobní kámen rabínu Jakubu Spirovi.¹⁶⁹

Přestože ostravský hřbitov nebyl nacisty přímo zlikvidován, došlo ve válečných letech k jeho poškození.¹⁷⁰ K dalšímu drancování hřbitova docházelo i v poválečném období. Židovským obcím se na obnovu a zachovávání hřbitovů nedostávalo dostatečné množství financí, zároveň Městské národní výbory (MěNV) neměly zájem na zachování hřbitovů a snažily se je likvidovat. K tomu docházelo zejména, pokud se hřbitovy nenacházely již na okraji města, ale v jeho centru, kde mohly překážet budoucí výstavbě.¹⁷¹ ŽNO Ostrava se i přes tuto snahu MěNV Ostrava snažila hájit své rituální předpisy. Podle talmudických předpisů musí být zaručena neporušitelnost hrobů na věčné časy.¹⁷² Z toho důvodu nesmí být židovský hřbitov nikdy zrušen.

¹⁶³ REČKOVÁ, Sylvie: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998. Opava 2000, s. 139.

¹⁶⁴ SOUKUPOVÁ, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava 2016, s. 361 - 362.

¹⁶⁵ Dr. Itis Rudolf: Otevření židovského muzea v Praze, Věstník ŽNO VIII, 1946, č 4-5, 5. 5. s. 54. Citováno In: Soukupová: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava, 2016., s. 362.

¹⁶⁶ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti. Bratislava 2016, s. 41.

¹⁶⁷ KLENOVSKÝ, Jaroslav: Doprovodné stavby na židovských hřbitovech Moravy a Slezska. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava IV: Sborník z konference konané v listopadu 1997 v Kroměříži. Kroměříž 1998, s. 53

¹⁶⁸ 24. 5. 1939 synagoga ve Vítkovicích, 7 – 8. 6. synagoga v Zábřehu, 9. 10. 6. v Přívoze, 11. – 12. 6. v Hrušově, 12. – 13. 6. synagoga v Žerotínově ulici, 13. 6. správní budova Johannyho tř., 13. – 14. 6. synagoga Zeyerova ulice, 27. 6. židovská útulna v Mariánských Horách. Ke všem požárům byli včas přivoláni hasiči, kterým bylo ale z příkazu nacistů dovoleno před požárem uchránit pouze přílehlou zástavbu. Klenovský, Jaroslav: Židovské památky Ostravy. Ostrava 1998, s. 34-35.

¹⁶⁹ Rabínem v letech 1864 - 1942

¹⁷⁰ Hřbitov byl během okupace dvakrát demolován. Zemský archiv v Opavě. Severomoravský krajský národní výbor Ostrava. Inv. č. 35. č. kartonu 10. Žádost o podporu dle vyhlášky 911/47. 8. 10. 1947.

¹⁷¹ REČKOVÁ, Sylvie: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998. Opava 2000, s. 139.

¹⁷² PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha 1993, s. 374.

4.2. První jednání o odstoupení části hřbitovních pozemků

Případem hřbitova, který začal překážet plánované výstavbě, byl i ostravský židovský hřbitov. S rozvojem města již neležel na okraji, ale naopak uprostřed zastavěného a obydleného území.¹⁷³ Na jeho území plánoval KNV Severomoravského kraje stavbu reprezentačních budov. K zástavbě celé plochy hřbitova dojít nemělo, ale společně s přilehlým katolickým hřbitovem mělo dojít k parkové úpravě zbylých ploch. ŽNO se o tomto rozhodnutí dozvěděla na začátku února 1955. Tajemník Izák Fleischer tehdy odpověděl: „...rituální židovský zákon o neporušitelnosti hrobů se respektuje nejen v Sovětském svazu, ale i na celém světě... Podotýkáme, že ke zrušení ostravského židovského hřbitova nedáme nikdy svolení. Uložili jsme po jedno století na něm své mrtvé k věčnému odpočinku a nemohli bychom své jednání zodpovědět porušením našich nejzávažnějších rituálních zákonů.“ Obec však souhlasila s odprodáním pozemků ležících na sever od hřbitova, tedy ploch mezi severním oplocením hřbitova a Cihlářské ulice.¹⁷⁴ Dle dohody uzavřené 17. června 1957 mezi Státním památkovým ústavem (dále jen SPÚ) a ŽNO souhlasili zástupci obce pouze se zapůjčením pozemků, na kterých se nenacházely žádné hroby. Po skončení stavby měl být na náklad investora pozemek uveden do původního stavu.¹⁷⁵

4.3. Požadavky na likvidaci hřbitova

V souvislosti s rozšiřující se výstavbou však městský národní výbor později žádal přetvoření celého prostoru mezi Gottwaldovou třídou a Ústředním sportovištěm na Cihlářské ulici, tedy celými pozemky hřbitovů, na souvislý sadový pás. Části židovského hřbitova měly být navíc v budoucnu také dotčeny zástavbou. Na rozdíl od katolického hřbitova, na němž byl provoz zastaven, se MěNV nepodařilo dosáhnout souhlasu ŽNO s likvidací jejího hřbitova. MěNV v dopisu církevnímu tajemníkovi uvádí, že on sám... „není s to odpovědně posuzovat rituální důvody negativního postoje představitelů ŽNO.“ Církevního tajemníka tedy žádal o provedení nových jednání s příslušnými orgány „tak, aby existence tohoto pohřebiště přestala

¹⁷³ KLENOVSKÝ, Jaroslav. Židovské památky Ostravy. Ostrava 1998, s. 44.

¹⁷⁴ Zemský archiv v Opavě, fond: SmKNV Ostrava církevní odbor (1946) 1949 – 1959, inv. č. 35, karton 10. 28. 3. 1955, věc: hřbitov v Ostravě, čís. jed. 979/55.

¹⁷⁵ Archiv Židovského muzea v Praze, fond: Židovská náboženská obec Ostrava po roce 1945. č. kartonu 69. Židovský hřbitov v Moravské Ostravě korespondence. Zápis o jednání, konaném dne 17. června 1957 ve věci zabránění části pozemku židovského hřbitova pro účely ZS novostavby UVSH.

být překážkou velkorysé realizace zástavby na Gottwaldově třídě.“¹⁷⁶

Církevní tajemník po dalších jednáních s ŽNO oznámil, že by mohla obec svolit k likvidaci hřbitova za podmínek, že na území židovského hřbitova nebude prováděna zástavba, ale pouze sadová úprava a v rámci centrálního hřbitova na Slezské Ostravě bude zřízeno zvláštní židovské oddělení. Aby mohl pokračovat v jednání s obcí, žádal o zaslání situačního plánu, ze kterého bude patrné, do jaké míry by byl hřbitov zasažen výstavbou.¹⁷⁷

Na to vedoucí odboru výstavby informoval, že zřízení oddělení židovského hřbitova na Slezské Ostravě možné je, muselo by však zůstat součástí ústředního hřbitova a nemohl by být samostatně oplocen. Ze situačního plánu vyplývá, že židovský hřbitov by byl dotčen ve své přední části kolem Gottwaldovy třídy, kde byly hroby jen v nepatrné míře a ve své zadní části, kde mělo dojít k likvidaci celého zadního pruhu hřbitova.¹⁷⁸ 30. ledna 1961 vydal městský hygienik zákaz pohřbívání na katolickém i židovském hřbitově. Obec se proti tomuto nařízení odvolala s odůvodněním, že stanovená lhůta¹⁷⁹ je příliš krátká. Na hřbitově ve Slezské Ostravě se v té době nenacházela síň, márnice a nebyl oplocen. Obec navrhla, aby rozhodnutí bylo buď zrušeno, nebo lhůta prodloužena až do doby, než budou zařízení obstarána.¹⁸⁰

Židovská obec nadále trvala na vlastní samostatně oplocené části hřbitova. V červenci 1961 oznámila Městskému investorskému úřadu své požadavky na nové pohřebiště. Potřebnou plochu odhadovala na deset tisíc metrů, hřbitov měl být zvlášť oplocen a musely být vystaveny nutné budovy – čekárna, obřadní síň, márnice, umývárna pro mrtvolu, převlékárna pro duchovní, záchody a místnost pro pohřební rekvizity. Obec požádala o předložení předběžného projektu k posouzení, aby se zabránilo pozdějším reklamacím a aby byl dodržen postup při pohřbívání.¹⁸¹ Na základě této žádosti se v listopadu konalo jednání o vymezené části hřbitova na Slezské Ostravě. Výstavba měla být rozdělena na dvě etapy. Židovská obec si kladla podmínku, že část hřbitova, která spadá do první etapy, bude v nejkratší době oplocena a připomněla i svůj požadavek vybudování nutných objektů v areálu hřbitova.¹⁸² Městský investorský úřad v Ostravě

¹⁷⁶ ZAO, fond: SmKNV Ostrava Odbor kultury církevní referát 1960 - 1965, inv. č. 194, karton 61. Židovský hřbitov – zrušení, 23. Května 1960.

¹⁷⁷ ZAO, fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 195. karton 61. Složka: ŽNO Ostrava. Židovský hřbitov v Ostravě 1 – zrušení, 17. listopadu 1960. viz příloha č. 12.

¹⁷⁸ ZAO, fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 195. Složka: ŽNO Ostrava. karton 61. ž hřbitov zrušení, 20. 1. 1961.

¹⁷⁹ Do 15. února. ZAO, fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 195. Složka: ŽNO Ostrava. karton 61. Odvolání proti nařízení městského hygienika 9. února 1961.

¹⁸⁰ tamtéž.

¹⁸¹ ZAO, fond: KNV Ostrava, inv. č. 195, karton 61. Složka: ŽNO Ostrava. Zpracování IÚ na hřbitov 31. červenec 1961.

¹⁸² ZAO, fond: KNV Ostrava, inv. č. 195, karton 61. Složka: ŽNO Ostrava. Zápis z jednání o vymezení části ústředního hřbitova pro potřeby ŽNO konané na hřbitově 9. listopadu 1961.

informoval zástupce ŽNO, že projekt dokumentace budovy bude vypracován do konce srpna 1962, se stavbou bude započato v říjnu 1962 a dokončena bude již počátkem roku 1963. I přes opětovné žádosti obce však ani v roce 1965 stále nebylo přikročeno ke stavbě hřbitovní budovy.¹⁸³

První pohřeb na novém hřbitově se konal třetího srpna 1965. Obřadní síň však nebyla tehdy pojata ani do plánu výstavby. Židovská obec tak musela rozdělit pohřební obřad na dvě části. První polovinu musela vykonávat v obřadní síni starého hřbitova na Gottwaldově třídě, poté bylo tělo převezeno k pohřbení na nový hřbitov na Slezské Ostravě. Problémem bylo ale nejen komplikované provádění těchto obřadů, ale hlavně špatný stav staré obřadní síně. Ta byla totiž poničena při rozšiřování Gottwaldovy třídy v roce 1965. Na počest 20. výročí osvobození Ostravy došlo při rozšíření Gottwaldovy třídy ke zkrácení dvou křídel hřbitovní obřadní síně¹⁸⁴ a k jejímu poškození, takže do budovy začalo silně zatékat.¹⁸⁵ Národní výbor města Ostravy již po roce 1965 nezajistil odbornou opravu hrubého narušení zbývající budovy¹⁸⁶ ani přislíbenou výstavbu hřbitovní budovy na Slezské Ostravě.¹⁸⁷ I přes řadu žádostí obce a slibů členů národního výboru nedošlo k zahájení stavby ani v průběhu dalších 20 let.¹⁸⁸ Obřadní síň se začala stavět až v roce 1986.¹⁸⁹

Na stávající objekt v Moravské Ostravě byl ale přesto v roce 1980 vydán demoliční výměr. Ten nařizoval podle paragrafu 88 zákona 50/76 demolici vstupní brány, obřadní síně a přilehlých místností v Ostravě 1 na Gottwaldově třídě pro jejich údajnou zchátralost, ohrožující svým stavem zdraví osob. Demolice měla být provedena do 30. 1. 1980. Proti tomuto rozhodnutí podala obec odvolání. Nesouhlasila se zničením pohřební budovy, protože tento objekt stále sloužil náboženským účelům. ŽNO by tak neměla kde vykonávat pohřební obřady svých věřících. Mimo to uváděla, že stav hřbitovní budovy není tak špatný, aby ohrožoval zdraví a

¹⁸³ ZAO, fond: KNV Ostrava, inv. č. 195, karton 61. Složka: ŽNO Ostrava. Opakování záměru výstavby hřbitovního příslušenství 26. 7. 1965.

¹⁸⁴ Demolici 2 křídel hřbitovní budovy provedl z příkazu NV města Ostravy n.p. Bytostav v Ostravě 1 tak neodborně, že narušil buldozerem zbývající část budovy. ZAO, fond: KNV Ostrava. Inv. č. 429, karton 139. č. jednací 459/79.

¹⁸⁵ GARAJOVÁ, Jiřina: Likvidace v zájmu vzpomínek na Klementa Gottwalda. Moravskoslezský den. 13. 12. 1997.

¹⁸⁶ Řádnou opravu budovy obec požadovala v dopise ze dne 29. 7. 1965. ZAO, fond: KNV Ostrava. Inv. č. 429, karton 139. č. jednací 459/79.

¹⁸⁷ ZAO, fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 195, karton 61. Složka: ŽNO Ostrava. Opakování záměru výst. hřb. přísl. 26. 7. 1965

¹⁸⁸ Žádost Židovské náboženské obce o výstavbu nové obřadní síně v Ostravě ze 14. srpna 1979- Národnímu výboru píše na základě žádosti židovské obce Miroslav Bařina tajemník pro věci církevní – v případě likvidace Staré obřadní síně by obec neměla kde vykonávat pohřební obřad. ZAO, fond: KNV Ostrava. Inv. č. 429, karton 139. č. jednací Círk. 100/79-Šr/Re-431.

¹⁸⁹ REČKOVÁ, S: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998, Opava 2000, s. 144 – 145.

bezpečnost osob po dobu, než MěNV Ostrava zajistí vhodný náhradní objekt.¹⁹⁰ Obci se tak tehdy ještě podařilo objekty před likvidací uchránit.¹⁹¹

4.4. Rozhodnutí o likvidaci hřbitova a průběh likvidace

Dohoda o předání staveniště bývalého židovského hřbitova v Ostravě mezi ŽNO Ostrava a MěNV Ostrava byla nakonec uzavřena pátého ledna 1984.¹⁹² Podle této dohody vydala Židovská náboženská obec v Ostravě souhlas k likvidaci svého hřbitova. MěNV Ostrava se zavázal zajistit finanční prostředky nové hřbitovní budovy a úpravy nového židovského hřbitova v Ostravě pro účely židovské obce a investorskou činností pověřil Obvodní národní výbor v Ostravě 2 (dále jen ObNV). Dále bylo dohodnuto, že po vybudování nové hřbitovní budovy a provedení úprav nového areálu židovského hřbitova v Ostravě 2 bude uzavřena směnná smlouva mezi národním výborem, určeným Národním výborem města Ostravy a Židovskou náboženskou obcí Ostrava, kterou budou vypořádány majetkoprávní vztahy obou zúčastněných stran. K takovému majetkoprávnímu vyrovnání však nedošlo. Dohoda židovské obce s ObNV Ostrava 1 z března 1986 upřesňovala, že v místě hrobového příslušenství nebude postavena nadzemní stavba a pomníky se na místě uloží do jam a překryjí minimálně 60 centimetrovou vrstvou zeminy. ŽNO měla hřbitov vyklidit do konce dubna 1986.¹⁹³ Ze Starého hřbitova bylo odvezeno 45 náhrobních kamenů včetně hrobového příslušenství.¹⁹⁴ K exhumaci těl zde z rituálních důvodů nedošlo.¹⁹⁵

V květnu již začala přímá likvidace. Na plochu nastoupily buldozery a náhrobky, které si příbuzní neodvezli na nový hřbitov, nebo je neodkoupilo stavební družstvo Štuko, byly odvezeny na skládku.¹⁹⁶ Značná část náhrobních kamenů byla odvezena k dalšímu kamenickému využití do Prahy, čímž byly definitivně zničeny.¹⁹⁷ Část náhrobků se použila k vydláždění chodníků a

¹⁹⁰ ZAO fond: SmKNV Ostrava, Odbor kultury 1977 – 1990, inv. č. 429, karton 139. Židovský hřbitov – hřb. budova – Ostrava 1. Gottwaldova 144 – odb. odvolání proti vašemu nařízení. 26. 9. 1979.

¹⁹¹ GARAJOVÁ, Jiřina: Likvidace v zájmu vzpomínek na Klementa Gottwalda. Moravskoslezský den. 13. 12. 1997, s. 12.

¹⁹² REČKOVÁ, S: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998, Opava 2000, s. 145.

¹⁹³ tamtéž

¹⁹⁴ Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: Židovská náboženská obec po roce 1945. č. kartonu 4. Zprávy o činnosti, zápisy ze zasedání a organizační řád, schůze představenstva. Složka: zápisy představenstva 1965, 1973–1989. So/47285. Zpráva o činnosti ŽNO Ostrava. 21. 10. 1985.

¹⁹⁵ Cibulka, Radek: Mrtví se nestěhují, říká předseda obce. Týdeník Ostrava. 4. 2. 2003, s. 13

¹⁹⁶ BORÁK, Mečislav: Židovské poklady zachráněné za láhev rumu. Moravskoslezský den, víkend 13 – 14. 12. 1997, roč. 8, s. 12

¹⁹⁷ MOTÝL, Ivan: Smutný osud ostravských hřbitovů. Mladá fronta DNES 16. 8. 2001.

plotů.¹⁹⁸ Do jámy se smetím byly házeny také židovské knihy a mnoho dalších vzácných předmětů. Několik set knih, část dokumentace, zbytky svitků Tóry, modlitební šátky, ozdobné desky s pohřebními texty z obřadní síně, mezuzu a další předměty se podařilo zachránit Vladimíru Voštenákovi.¹⁹⁹ Ten je v roce 1997 předal předsedovi ostravské ŽNO Petru Bachrachovi.²⁰⁰

V létě 1988 se přistoupilo k demolici obřadní síně, která skončila v únoru 1989. Plocha hřbitova se přeměnila v park Klementa Gottwalda.²⁰¹ Obřadní síň židovského hřbitova ve Slezské Ostravě byla postavena podle návrhu O. Ligockého. Jedná se tak o jedinou budovu, která byla v republice po druhé světové válce postavena pro potřeby židovských obcí.²⁰²

Ke stavbě plánovaných reprezentačních budov nakonec nebylo přikročeno. Stejně tak tehdy nedošlo ani k dohodnutému majetkovému vyrovnání mezi státem a obcí. Po roce 1990 byl Sad Klementa Gottwalda přejmenován na Sad Milady Horákové.²⁰³ Na místě bývalé obřadní síně dnes stojí modlitebna Církve bratrské v Ostravě, které obec tento pozemek roku 1993 odprodala za symbolickou cenu.²⁰⁴ Dohodu církve s obcí líčí tehdejší kazatel sboru Jaroslaw Orawski: *„Vstřícně k našemu požadavku o prodej části pozemku, kde stála bývalá obřadní síň židovského hřbitova, se postavil tehdejší předseda Židovské náboženské obce pan Štefan Mayer, který při našem jednání prohlásil, že raději pozemek přenechá pro stavbu křesťanské modlitebny, než aby tam někdo po jeho smrti dovolil postavit hospodu nebo dokonce nevěstinec. Židovská náboženská obec nám také pozemek pro stavbu modlitebny odprodala za opravdu nízkou cenu /pokud si dobře pamatují tak to bylo asi za 86 tis. Kč/. Jenom daň z převodu nemovitosti byla mnohonásobně vyšší, protože počítala s oficiální cenou stavebního pozemku v této lokalitě tehdy /v roce 1993/ přes 1200 Kč /m², což by činilo za pozemek celkem asi min. 1 mil. Kč.“²⁰⁵*

¹⁹⁸Bachrach, Peter: Cesta a břímě života. Praha 2017, s. 116

¹⁹⁹ Vladimír Voštenák psal o zkáze hrozící tomuto hřbitovu články pro podzemní a židovský tisk v Polsku, odkud se šířily do světa. Výzvy k záchraně hřbitova adresoval i RŽNO a izraelskému velvyslanectví ve Vídni, ovšem bez odezvy.

²⁰⁰ BORÁK, Mečislav: Židovské poklady zachráněné za láhev rumu. Moravskoslezský den, víkend 13 – 14. 12. 1997, roč. 8, s. 12.

²⁰¹ Dnes Sad Dr. Milady Horákové

²⁰² REČKOVÁ, S: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998, Opava 2000, s. 145.

²⁰³ NAVRÁTIL, Boleslav: Životopisy starých i novějších ostravských parků. Ostravský týdeník. 28. 8. 2018, s. 10.

²⁰⁴ Zpravodaj sboru církve bratrské v Ostravě: Vydáno u příležitosti otevření nové modlitebny církve bratrské s charitativním zajištěním ELIM v Ostravě ve dnech 18. - 19. listopadu 1995, ročník 1995/1, číslo 5, s. 11.

²⁰⁵ e-mailová korespondence s Jaroslawem Orawskim 4. 1. 2019 (kazatelem sboru Církve bratrské v Ostravě 1986 – 1999).

Zbývající parkově upravená část pozemku byla i přes proběhlá jednání mezi státem a obcí o placení nájmu vnímána jako veřejný prostor.²⁰⁶ Město tyto pozemky bezplatně využívalo a jednání byla složitá.²⁰⁷ MMO upozorňoval především na to, že není jisté, zda se v minulosti židovská obec svých vlastnických práv nezřekla. Názory pamětníků jsou protichůdné a dokumenty údajně zmizely.²⁰⁸

Dne 18. 10. 1994 byl v Sadu Milady Horákové za přítomnosti prezidenta Václava Havla a velvyslance státu Izrael v ČR Moshe Yegara u příležitosti 55. výročí transportu ostravských židů do Niska nad Sanem odhalen památník židovských obětí nacismu během druhé světové války.²⁰⁹

Pomník ve tvaru menory byl postaven podle návrhu sochaře Karla Hořínka a architekta Víta Plesníka. Nese text: „Na památku ostravských Židů vyvražděných nacisty v letech 1939 – 1945“ a „Jizkor“.²¹⁰

4.5. Jednání o pozemku bývalého židovského hřbitova

O navrácení mnoha židovských majetků se v devadesátých letech zasloužil Petr Bachrach. Ten se stal roku 1995 členem ostravské židovské obce a v následujících letech byl i jejím předsedou a tajemníkem. Vytvořil majetkovou dokumentaci obce a usiloval o získání majetků, které obci dříve patřily. Ostravský magistrát tak jeho zásluhou v některých nárocích židovské obci vyhověl. Jednou z nedořešených záležitostí po Bachrachově odjezdu do Izraele v roce 2005 zůstal však právě osud bývalého židovského pohřebiště.²¹¹

Petr Bachrach se za svého pobytu v Ostravě spřátelil s profesorem Mečislavem Borákem, který se zabýval problematikou židovského hřbitova. Díky jeho výzkumu měl Petr Bachrach dobrý přehled o židovském majetku na území Ostravy. Profesor Borák se spolu s Petrem Bachrachem účastnil jednání na městské radnici a věnoval zvláštní pozornost právě hřbitovu. Pan Bachrach tehdy argumentoval slovy „Podle zápisu na katastru náleží majetek obci a já se v boji o něj nevzdám. Přestože se tam dnes rozkládá veliký park a široká ulice, v minulosti to vše patřilo židovské obci. Jsem si vědom faktu, že jsou tyto změny nevratné, ale žádám od vás dvě

²⁰⁶ BALCAR, K: Židovská obec se hádá s městem Ostravou. Právo, 12. 2. 2004, CHVÁTALOVÁ, J: Spravedlnost pro židy je na úřadech. Svoboda, 11. 11. 1997. SASÍNOVÁ, P: Město se se Židovskou obcí opět nepohodlo o náhradě za hřbitov. Mladá fronta DNES, 30. 7. 2005.

²⁰⁷ GABALOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989. Opava, 2010, s. 41

²⁰⁸ EM: Spor o pozemky, o jejichž vlastnictví v minulosti záhadně zmizely doklady. Moravskoslezský den, 1997, roč. 8, 13 – 14. 12, s. 12.

²⁰⁹ KLENOVSKÝ, J: Židovské památky Ostravy, Ostrava 1998, s. 45.

²¹⁰ SALOMONOVIČOVÁ, L: Židovský hřbitov v Ostravě 1872-1884, Ostrava 2003, s. 3.

²¹¹ GABALOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989, Opava 2010, s. 41.

*věci: zaprvé kompenzaci obrovského pozemku, který byl židovské obci ukraden, a zadruhé slib, že se na onom místě již nikdy v budoucnu nebude kopat, aby nebyl narušen klid zesnulých...Podle judaismu náleží hřbitov mrtvým. Během nacistické nadvlády jsme nemohli dělat nic, stejně tak za vlády komunistů. Dnes obhajujete demokracii a nazýváte se osvícenými. Proto byste měli vrátit, co vám nepatří. Pokud tak neučiníte, budete spoluviníky na těchto krádežích.*²¹²

O vydání pozemku nynějšího sadu Milady Horákové, na kterém židovský hřbitov stával, žádala obec již od roku 1994. Vláda se tehdy usnesla na převodu svého nemovitého majetku na Federaci židovských obcí (v případě, že by vydání pozemku nebylo ve společenském zájmu, měly úřady nabídnout náhradu). Problémem ovšem bylo, že usnesení vlády nemá platnost zákona, takže jeho naplnění nelze soudně vymáhat. „*Chybí zde zákonná norma*“, uvádí Bachrach. Sad Milady Horákové tak sice magistrát vydal brzy po požádání, ale s obcí se přes mnohá jednání nepodařilo dohodnout na výši nájmu. V srpnu roku 1997 radní odmítli požadavek obce na deset korun za metr čtvereční a nabízeli čtyři koruny ve smlouvě na deset let. S tím však obec nesouhlasila, podle Bachracha v tomto návrhu nebyla zohledněna inflace.²¹³

Později obec vyjednávala o částce sedmi korun, k dohodě však také nedošlo.²¹⁴ Přitom jednání tehdy vypadala slibně. Primátor Ostravy Evžen Tošenovský²¹⁵ nárok obce uznal. Město navrhlo, že bude pozemek nadále udržovat a obci platit nájem 90 000 korun. Součástí chystané dohody měl být také zákaz kopat v místě hrobů a přejmenování místa na „*Park obětí holokaustu*“. Petr Bachrach však roku 1998 odjel do Izraele a jeho zástupkyni ve funkci předsedy se otázku židovského hřbitova dořešit nepodařilo.²¹⁶

V roce 1998 navíc došlo ke změně zákona a magistrát musel revokovat i usnesení, v němž nabízel čtyřkorunový nájem. Dne 25. 5. tak Rada města Ostravy svým usnesením č. 811/13 zrušila usnesení o nájmu uvedených pozemků. Učinila tak vzhledem k zákonu č. 565/1990 SB., o místních poplatcích, neboť pozemky jsou součástí parku Milady Horákové. Dle tohoto zákona má být park veřejným prostranstvím, které je přístupné každému a nepodléhá poplatkům. S touto skutečností byli zástupci obce obeznámeni na společném jednání u majetkového odboru ještě před tím, než byl připraven materiál pro schůzi Rady města Ostravy o zrušení usnesení Rady města Ostravy o nájmu pozemků.²¹⁷ Po svém návratu v roce 2000

²¹²BACHRACH, Peter: Cesta a břímě života. Praha 2017, s. 117 – 118.

²¹³CHVÁTALOVÁ, J.: Spravedlnost pro židy je na úřadech. Svoboda 11. 11. 1997. str. 1.

²¹⁴BALCAR: Židovská obec se hádá s městem Ostravou. Právo 12. 2. 2004. str. 12.

²¹⁵Ve funkci v letech 1993 - 2000

²¹⁶GABALOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989, Opava 2010, s. 41.

²¹⁷Archiv města Ostravy: Složka: Zn5. Materiál č. 53 ze dne 30. 6. 2004.

Bachrach pokračoval v jednání s úřady. V období jeho pobytu v Izraeli se však změnilo vedení města. Na pozici primátora vystřídal v roce 2001 Evžena Tošenovského Čestmír Vlček²¹⁸, o rok později se na místo dostal Aleš Zedník,²¹⁹ který obci vyhovět nechtěl. Bachrach stále usiloval o to, aby město platilo obci nájem.²²⁰ Náměstek ostravského primátora Jaromír Chalupa však konstatoval: ... „není to vztah, kdy oni mají pozemek a město jej užívá. Pozemek si mohou oplotit, ale musejí se o něj starat.“ Údržba, kterou provádějí obvody Moravská Ostrava a Přívoz, ročně stojí 130 tisíc korun. Verzi, že by ŽNO měla pozemek volně k dispozici a starala se o ní ze svých prostředků ale Bachrach odmítl. Šlo mu u to, aby bývalý hřbitov nadále zůstal veřejným parkem a ŽNO z něj jako majitel měla nájem. V dopisu z prosince 2003 z majetkového odboru magistrátu Magdalena Plačková píše, že rozhodnutí rady města má být považováno za konečné. „Já ale nepřijímám žádné konečné řešení, poženu je až k mezinárodnímu soudu,“ řekl k tomu Bachrach.²²¹ V následujících dvou letech začala situace pro židovskou obec opět vypadat příznivěji. Řešení se tehdy snažil najít náměstek primátora Mirko Jašurek. Poté, co město definitivně odmítlo platit za tento pozemek židovské obci nájem, se kterým by souhlasila, domluvily se strany na výměně pozemků.²²² Obec si ze tří navržených lokalit zvolila pozemek na Slezské Ostravě, na kterém byla po roce 1989 postavena nová obřadní síň. Podmínky ŽNO zůstaly stejné – podmínkou výměny mělo být věčné břemeno, které bude spočívat v tom, že se na tom pozemku nesmí kopat, „bude to pietní místo a bude přejmenováno na Park obětí holocaustu.“²²³ Možnost směny pozemků projednávala Rada města dne 15. 3. 2015 a usnesením č. 5728/87 s ním vyslovila souhlas. Náměstkovi primátora Ing. Jaromíru Chalupovi uložila předložit návrh k rozhodnutí zastupitelstvu města na jeho 26. zasedání, konaném 30. 3. 2005. Zastupitelstvo města tento materiál předložený pod číslem 35 odložilo. Materiál byl znovu předložen radě na její 95. schůzi dne 10. 5. 2005. Zde rada návrh projednala, ale nepřijala k němu usnesení.²²⁴ Mirko Jašurek přislíbil, že se v těchto jednáních bude pokračovat na dalším jednání zastupitelstva.²²⁵

²¹⁸ Ve funkci 2001 - 2002

²¹⁹ Ve funkci 2002 - 2006

²²⁰ GABALOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989, Opava 2010, s. 42.

²²¹ BALCAR: Židovská obec se hádá s městem Ostravou. Právo 12. 2. 2004. str. 12.

²²² SASÍNOVÁ, Petra: Vážím si lidí, co mají víru v srdci, ne v kapse. Mladá Fronta DNES. 23. 3. 2005, s. C/5.

²²³ SASÍNOVÁ, Petra: Vážím si lidí, co mají víru v srdci, ne v kapse. Rozhovor s Petrem Bachrachim. Mladá Fronta DNES. 23. 3. 2005, s. C/5.

²²⁴ Archiv města Ostravy: Složka zN1. Materiál číslo 53, Důvodová zpráva k 28. zasedání Zastupitelstva města, Věc: Návrh na záměr města směniti pozemky v k. ú. Moravská Ostrava, Slezská Ostrava (ul. Nádražní, Sokolská Na Najmanské) za pozemky v k.ú. Moravská Ostrava (Sad Milady Horákové), 25. 5. 2005. Materiál je z důvodu nepřijetí jasného ustanovení předkládán ve variantách.

²²⁵ GABALOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989. Opava 2010, s. 42.

K dalšímu řešení směny pozemků došlo v říjnu 2008 na 21. zasedání Zastupitelstva města Ostravy. Tehdy se jednalo o darování pozemků Nového židovského hřbitova obci, která zase darovala část pozemku Starého hřbitova městu. Přestože stavba obřadní síně na Slezské Ostravě byla kolaudována dne 21. 9. 1988,²²⁶ do katastru nemovitostí byla zapsána až v roce 2008. Z toho důvodu nemohla být tato stavba sloužící účelům obce převedena do jejího vlastnictví, jak bylo stanoveno v dohodě s Obvodním výborem z roku 1984. Zástupce Židovské obce požádal 14. 8. o darování nemovitostí v areálu obřadní síně na Novém hřbitově²²⁷ a zároveň nabídl část svého pozemku po bývalém hřbitově. Obec žádala město o co nejrychlejší převod nemovitostí Nového hřbitova do svého vlastnictví, protože obdržela grant od NFOH na rekonstrukci hřbitova v rámci projektu *Obnova*²²⁸, který musel být vyčerpán do konce roku 2008. Jednalo se o parcelu č. 3594/30, která je zastavěna stavbou chodníku podél ulice 28. října v katastrálním území Moravská Ostrava.²²⁹ Protože část této plochy byla ve vlastnictví Sboru církve bratrské v Ostravě, bylo nutné řešit i její stanovisko. Církev na žádost Magistrátu města Ostravy²³⁰ o darování svého pozemku²³¹ o výměře 36 m² odpověděla souhlasem s bezplatným převodem pozemku do vlastnictví města.²³² Na základě těchto skutečností došlo k uzavření darovacích smluv. Město se rozhodlo darovat obci pozemek Nového hřbitova²³³ včetně příslušenství (oplocení, zpevněné plochy) svěřené městskému obvodu Slezská Ostrava a samo přijalo darem výše zmíněné pozemky od ŽNO a Sboru církve bratrské.²³⁴

Pozemek bývalého židovského hřbitova je tedy až na parcelu č. 3594/30 stále ve vlastnictví ŽNO. Již od 5. 1. 1984 se však o pozemek v celém rozsahu stará město Ostrava, prostřednictvím jeho Technických služeb a park je využíván ostravskou veřejností. V roce 2010 zde na žádost obce město na vlastní náklady zajistilo obnovu zeleně, na tuto úpravu město vynaložilo částku 700 000 korun.²³⁵

²²⁶ Kolaudačním rozhodnutím č. 677/88

²²⁷ Archiv města Ostravy. Materiál č. 43 ze dne 29. 10. 2008. 21. Zasedání města. Složka: zN1..

²²⁸ NFOH | Nadační fond obětem holocaustu [online]. Copyright © [cit. 05. 04. 2019]. Dostupné z: http://www.fondholocaust.cz/sites/default/files/vyrocní-zpravy/fhv_annual_report_2007.pdf

²²⁹ Archiv města Ostravy. Složka: zN1. Materiál č. 43 ze dne 29. 10. 2008. 21. Zasedání města.

²³⁰ Žádost značky MJ/4793/08/Sk ze dne 7. 7. 2008

²³¹ Jednalo se o parcelu pozemku 2569/3

²³² Archiv města Ostravy. Složka: zN1. Materiál č. 43 ze dne 29. 10. 2008. 21. Zasedání města. Složka: zN1.

²³³ Pozemek parc. č. 205/1, 205/2, 205/3, 204/1, 204/2

²³⁴ Archiv města Ostravy. Složka: zN1. Materiál č. 43 ze dne 29. 10. 2008. 21. Zasedání města. Složka: zN1.

²³⁵ Archiv města Ostravy. Složka: zN5. Materiál č. 105. 40. jednání. 30. 6. 2010.

5. Nový židovský hřbitov ve Slezské Ostravě

5.1. Areál hřbitova

Nový židovský hřbitov se nachází v severozápadní části rozsáhlého areálu Ústředního městského hřbitova ve Slezské Ostravě při Těšínské ulici, se vstupem z ulice Na Najmanské. Jeho součástí je od r. 1988 obřadní síň, oplocení se vstupní branou, plocha s náhrobky a taktéž volná plocha před obřadní síní, která slouží coby rezerva hrobových míst.²³⁶ Pohřbívat se zde začalo v roce 1965, kdy zde ale ještě nebyla postavena obřadní síň, a proto docházelo pouze k uložení mrtvého do země, zatímco k první části obřadu docházelo až do roku 1988 na hřbitově v Moravské Ostravě.²³⁷ Pozemek nepravidelného tvaru o výměře 3370 m² má sklon od východu k západu. Přístup je možný železnou branou v kamenné zdi s kovaným symbolem Davidovy hvězdy. Oplocení areálu je zhotoveno z nízkých drátěných dílců a z vodorovných dřevěných desek v betonových pilířích. Samotné pohřebiště má obdélný tvar o rozměrech přibližně 30 × 120 m, v podélné ose západ-východ vede hlavní cesta, při ní jižně dvě, severně jedna řada hrobů, nápisem vždy do uličky. Plocha je rozdělena na šest skupin, 5. a 6. skupinu vzadu (ve východní části) tvoří 45 náhrobků přenesených ze starého hřbitova, kompozici uzavírá urnový háj.

Celkově se zde nachází 134 pomníků především ze světlé a tmavé žuly, které mají již zcela „asimilovaný“ vzhled. Nápisů na náhrobcích jsou psány česky, německy a hebrejsky. Mimo jiné zde odpočívají dlouholetý předseda ostravské ŽNO Isidor Zehngut²³⁸ a vrchní kantor Izák Fleischer.²³⁹ Při obvodu areálu byly vysazeny keře a stromy bříz, javorů a jeřabin.

5.2. Hřbitovní síň

Jak již bylo řečeno, stavba obřadní síně číslo popisné 1838 na pozemku parcely číslo 205/1, byla postavena ObNV Ostrava 2 jako náhrada za zrušenou stavbu v bývalém areálu židovského hřbitova v katastrální území Moravská Ostrava. Stavba byla kolaudována dne 21. 9. 1989.²⁴⁰

Nová obřadní síň byla postavena dle návrhu Otmara Ligockého z firmy Projekta Ostrava. Její moderní architektura je založena na působivosti trojúhelníku a na kontrastu skla s kamenem (mramorový obklad stěn). Je to jedna z mála novostaveb pro židovskou liturgii v našich zemích

²³⁶GABALOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989. Opava, 2010, s. 63.

²³⁷Viz výše

²³⁸1892-1975 Příloha č. x

²³⁹1905 - 1982 Příloha č. x

²⁴⁰Archiv města Ostravy. Složka: zN1. Materiál č. 43 z 21.

po válce. Nad vstupem je umístěný nápis: בית מועד לכל חי překladu: „Dům určený všemu živému.“ (Job 30, 23).²⁴¹

Objekt se skládá z obřadní síně, skladu, umývárny, kanceláře, chodby, předsíně, toalety a skladu. Hlavním inženýrem projektu byl Ing. Halenka. Dle projektového plánu byla vybudována jednopodlažní a nepodsklepená budova o půdorysných rozměrech 17, 80 × 17, 68 m. Maximální výška měla být 10, 28 m. Střecha byla navržena jako z části šikmá a z části plochá. Založení bylo uvažováno na železobetonových pásech s ohledem na důlní činnost. Nosné zdi a příčky byly vybudovány z cihel. Šikmou část střechy tvoří ocelová konstrukce, vodorovnou železobetonové prefabrikáty. Obvodové zdi tvoří cihly příčně děrované, CD-IVA, tloušťka obvodových zdí je 45 cm. Příčky jsou rovněž z cihel CD-IVA a částečně z podélně děrovaných cihel. Nosná konstrukce střechy je tvořena ocelovými plnostěnnými vazníky a vaznicemi, střešní krytina je z plechu. Část střechy tvoří železobetonové panely, tepelnou izolaci šikmé střechy tvoří minerální vata. Podhled je dřevěný. Vnitřní povrchová úprava objektu byla vytvořena použitím vápenné štukové omítky. Venkovní povrchová úprava síně byla provedena mramorovými obkladovými deskami a plastickou omítkou MONOFAS. Při stavbě byla sejmuta půda v tloušťce 30 cm a uskladněna na lokalitě v Ostravě-Hranečnicku, kde byly prováděny rekultivační práce. Na ploše staveniště bylo nutné před začátkem stavby provést odstranění stromového porostu.²⁴²

Rozvod elektřiny v objektu byl řešen instalací elektroměrové rozvodnice a rozvodnice pro vývody ke spotřebičům (RP). Z rozvodnice RP bylo provedeno napojení světelných obvodů, zásuvkových obvodů, ventilátorů, infrazářičů a akumulčních kamen. Vytápění objektu měla řešit akumulční kamna typu Fikoterm a elektrické infrazářiče zavěšené na stěně. Elektroinstalace řeší umělé osvětlení objektu, zásuvkový rozvod, motorickou instalaci pro ventilátory, infrazářiče a akumulční kamna. Instalace je provedena vodiči AYY respektive kabely AYKY pod omítkou. Vnější izolace je zajištěna dvěma lepenkami a nátěry. Stěny jsou na vnitřní straně opatřeny epoxydehtovým nátěrem. Objekt je před účinky blesku chráněn mřížovým hromosvodem. Větrání sociálních zařízení zajišťují ventilátory typu MEZAXIAL umístěné pod stropem v potrubí. Znečištěný vzduch je vyústkami nasáván a potrubím vyveden nad střechu objektu. Projektovaná vodovodní přípojka byla napojena na stávající městský vodovodní rozvod litinového potrubí DN 150 v ulici Na Najmanské. Potrubí je navrženo kameninové DN 150, uloženo v rýze na pražce a obetonováno. Splaškové vody jsou z objektu

²⁴¹ KLENOVSKÝ, Jaroslav. Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska. Praha 2018, s. 240-241.

²⁴² Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 51. Obřadní síň ŽNO ve Slezské Ostravě (úvodní projekt, plány, rozpočty) 1984-1985, 1988.

odváděny potrubím délky 13, 25 m do žumpy. Na projektovaném objektu je navrženo pět dešťových svodů. Dva jsou situovány na severní straně. Z jednoho budou dešťové vody odváděny potrubím DN 150, délky 14, 0 m do šachty, kde budou taktéž sváděny vody z druhého svodu, potrubím DN 125 délky 7, 6 m pokračují společně potrubím DN 200, délky 30, 0 m. Zbývající tři dešťové svody jsou situovány na straně jižní. Z nich jsou vody odváděny krátkými přípojkami DN 125 postupně do sebe zaústěných. Společně jsou potom dešťové vody z jižní strany odváděny potrubím DN 200 délky 28, 75 m do šachty, kam je zaústěna současně i severní větev. Z této šachty jsou veškeré dešťové vody z projektovaného objektu odváděny potrubím DN 300, délky 20, 0 m, které je ukončeno výpustním objektem. Odtud dešťové vody volně stékají do rigolu stávající komunikace. Potrubí je navrženo kameninové, uloženo v rýze na pražce a obetonováno.²⁴³ Stávající oplocení z pletiva bylo vybouráno. Nové oplocení bylo provedeno z větších částí z drátěného pletiva a ocelových trubek. Část oplocení u vjezdu na pozemek bylo řešeno jako betonová podezdívka a pilíře s výplní z dřevěných prken. Brána a branka mají ocelovou nosnou konstrukci a výplň rovněž z dřevěných prken. Nátěr prken byl proveden lazurovacím lakem (LUXOL) v šedozeleném odstínu.²⁴⁴ Stavba byla dokončena v roce 1988. V interiéru síně byla 8. 3. 1992 slavnostně odhalena pamětní deska obětem 8000 ostravských židů zahynulých za 2. světové války, jejichž památka je zde každoročně na jaře připomínána smuteční tryznou.²⁴⁵ Přestože již od roku 1988 stavba sloužila potřebám ŽNO, do katastru nemovitostí byla zapsána teprve v roce 2008, v tomto roce město darovalo areál obřadní síně ŽNO.²⁴⁶

5.3. Hřbitov dnes

Jedná se o jediný hřbitov na území města Ostravy, který spravuje ŽNO Ostrava. Pohřebiště je velmi dobře udržováno. Významné finanční částky na udržování hřbitova obdržela v minulých letech obec od Nadačního fondu obětem holokaustu.²⁴⁷ Přestože se jedná o živý hřbitov, v současnosti není pro pohřby členů obce příliš využíván. Většina členů obce byla v posledních letech pohřbívána na komunálních hřbitovech. Milena Slaninová uvádí, že za dobu

²⁴³ tamtéž

²⁴⁴ tamtéž

²⁴⁵ KLENOVSKÝ, Jaroslav. Židovské památky Ostravy. Ostrava 1998, s. 48.

²⁴⁶ Viz výše

²⁴⁷ V rámci projektu Obnova obdržela obec v roce 2007 částku 200 000 na Rekonstrukci hřbitova, v roce 2009 100 000 na rekonstrukci obřadní síně, v roce 2010 znovu 100 000 na rekonstrukci obřadní síně, v roce 2011 50 000 na rekonstrukci o opravu přístupových chodníků ke hrobům. Výroční zprávy NFOH | NFOH. NFOH | Nadační fond obětem holokaustu [online]. Copyright © 2013 Nadační fond obětem holokaustu [cit. 06.04.2019]. Dostupné z: <http://www.fondholocaust.cz/cs/vyrocní-zpravy>. V této době tedy došlo k významné rekonstrukci hřbitova.

jejího působení jako předsedkyně ŽNO Ostrava²⁴⁸ zde byly vykonány pouze dva pohřby. K pohřbům došlo za účasti brněnského či pražského rabína.²⁴⁹

V obřadní síni Nového židovského hřbitova v Ostravě probíhá každoročně, zpravidla v dubnu, Tryzna Jom Hašoa. Smuteční tryzna je veřejnosti přístupná a účastní se jí mimo členy ŽNO a zástupce židovské víry kupříkladu i představitelé města, jiných náboženství a potažmo všichni, kteří chtějí uctít památku zemřelých.

Program smuteční tryzny sestává se ze zapalování svíci za oběti holokaustu (každá svíce je vzpomínkou za zavražděné děti, mladé lidi, matky, otce, prarodiče, proslovů některého z členů ŽNO, výjimečně i zástupců města a také předčítání vybraných jmen deportovaných členů ostravské ŽNO. Součástí programu bývají i kulturní vystoupení různých pěveckých či instrumentálních souborů věnujících se prezentaci tradiční židovské hudby nebo jí inspirovaných. Celý program vede předseda (předsedkyně) ŽNO, liturgickou částí v posledních letech vedl kantor olomoucké obce Josef L. Smělý.²⁵⁰

²⁴⁸Předsedkyní obce od 29. 3. 2011.

²⁴⁹Osobní rozhovor s paní předsedkyní 1. 4. 2019.

²⁵⁰GABAĽOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989. Opava, 2010, s. 62. Dostupné z: <http://www.kehila-ostava.cz/images/vyrocní-zpravy/2013-vyrocní-zprava.pdf>; e-mailová pozvánka na tryznu 24. 4. 2018.

Závěr

Nový židovský hřbitov ve Slezské Ostravě byl zřízen jako náhrada za Starý židovský hřbitov v Moravské Ostravě. Pozemek bývalého židovského hřbitova totiž začal v padesátých letech minulého století překážet plánům vedení MěNV Ostrava na výstavbu reprezentačních budov. ŽNO se i přes snahy o likvidaci hřbitova snažila hájit své rituální předpisy, podle kterých musí být zesnulým zaručena neporušitelnost jejich hrobů na věčné časy. ŽNO přesto nakonec musela s likvidací svého hřbitova souhlasit, trvala však na zřízení náhradního pohřebiště na Slezské Ostravě.

Po dlouhých a složitých jednáních byla dohoda o předání Starého židovského hřbitova v Ostravě mezi ŽNO Ostrava a MěNV Ostrava nakonec uzavřena 5. února 1984. Po vybudování nové hřbitovní síně ve Slezské Ostravě a provedení úprav měly být vypořádány majetkoprávní vztahy obou zúčastněných stran, k tomuto vyrovnání však nedošlo. Pozemek hřbitova na Slezské Ostravě nebyl zapsán ani do katastru nemovitostí. Po demokratických změnách v listopadu 1989 bylo umožněno, aby nedokončená jednání mohla pokračovat. Tato jednání byla velmi složitá. Magistrát města Ostravy upozorňoval především na to, že není jisté, zda se obec v minulosti svých práv na část pozemku bývalého hřbitova nezřekla. Jednání za ŽNO vedl Peter Bachrach, který se zasloužil o navrácení mnoha majetků patřících v minulosti židovské obci. Pozemek po Starém židovském hřbitově a pozemek ve Vítkovicích, kde dříve stávala synagoga,²⁵¹ zůstával ale dlouho nedořešenou záležitostí. K novému otevření této otázky došlo až v roce 2008. Tehdy se ŽNO s městem již podařilo dohodnout. Obci byl darován pozemek na Slezské Ostravě, který již od roku 1965 používala jako pohřebiště. Objekt byl až v roce 2008 zapsán do katastru nemovitostí, takže bylo nyní možné jej obci předat. ŽNO věnovala městu část pozemku na svém bývalém hřbitově.

Od roku 2008 je Nový židovský hřbitov ve Slezské Ostravě v majetku ŽNO. Hřbitov se řadí mezi hřbitovy velmi dobře udržované a v současnosti se jedná o jediné pohřebiště na území Ostravy, které je v majetku ŽNO Ostrava. Významné opravy zde mohly být provedeny díky štědrým příspěvkům poskytnutých Nadačním fondem obětem holokaustu. Na hřbitově se nachází 138 náhrobků již asimilovaného vzhledu, nápisy na náhrobcích jsou provedeny v češtině, němčině a hebrejštině. V současné době zde pohřby probíhají spíše vzácně, většina členů obce byla v posledních letech pohřbívána na komunálních hřbitovech. Významnou událostí je zde každoročně konaná tryzna na připomínku obětí holokaustu, která probíhá většinou v dubnu.

²⁵¹ Tento pozemek dosud nebyl obci navrácen. Osobní rozhovor s paní Slaninovou 1. 4. 2019

Zdroje:

Archivní materiály:

Archiv města Ostravy. Složka: zN1. Materiál č. 53 ze dne 30. 6. 2004.

Archiv města Ostravy. Složka: zN1. Materiál č. 43 ze dne 29. 10. 2008.

Archiv města Ostravy. Složka: zN5. Materiál č. 105. 40. jednání. 30. 6. 2010.

Archiv židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945, inv. č. 69. Hřbitov Moravská Ostrava – korespondence.

Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: Židovská náboženská obec po roce 1945. Inv. č. 4. Zprávy o činnosti, zápisy ze zasedání a organizační řád, schůze představenstva. Složka: zápisy představenstva 1965, 1973-1989.

Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 51. Obřadní síň ŽNO ve Slezské Ostravě (úvodní projekt, plány, rozpočty) 1984-1985, 1988.

Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 63. Kniha zemřelých 1939-1951.

Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 20. Hazkara 1951-1982, 1958.

Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 73. Návrhy pomníků (Zehngut, Fleischer, Löbl) 1971-1975.

Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 15. Korespondence s redakcí Věstníku ŽNO 1952-1976.

Národní archiv České republiky. Fond: Matrika židovských náboženských obcí v českých krajích. Matrika zemřelých Ostrava 1484.

Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 194, karton 61.

Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 195, karton 61.

Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 35, karton 10.

Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 429, karton 139.

Monografické publikace:

Bible: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového zákona včetně deuterokanonických knih. 24. (15. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2018.

BACHRACH, Peter: Cesta a břímě života. Praha: Nakladatelství P3K, 2017.

BARÁNEK, D.: Židé na Ostravsku: Dynamika a pluralita židovské společnosti 1832 – 1942, Ostrava. Židovská obec v Ostravě, 2017.

BORÁK, Mečislav: První deportace evropských Židů: transporty do Niska nad Sanem (1939-1940). 2., přeprac. vyd. Ostrava: Český svaz bojovníků za svobodu, městský výbor v Ostravě, 2009.

BROŽ, Miroslav. Hrdinové od Sokolova: 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR: seznam příslušníků praporu a účastníků bitvy u Sokolova 8. března 1943. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2005.

FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 1992.

CHVÁTAL, Václav Fred: Metodika výzkumu a dokumentace židovských hřbitovů. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Unicornis, 2014.

GREENWALD, Ze'ev. Ša'arej halacha: brány halachy. 1. vyd. Překlad Miriam Havelková. Praha: Agadah, 2012.

KAŠING, Petr. Ostravské hřbitovy, aneb, Zahrady věčnosti nejsou vždy věčné. Ostrava: Repronis, 2009. Ostravica.

KLENOVSKÝ, Jaroslav. Židovské památky Ostravy. Ostrava: Moravskoslezské nakladatelství, 1998.

KLENOVSKÝ, Jaroslav. Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska. Praha: Grada Publishing, 2018.

LAWSON, David a kolektiv: Ostrava and its Jews: Now no – one sings you lullabies. London:Valentine Mitchell, 2018.

NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Bedřich NOSEK, Leo PAVLÁT a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Přeložil Dušan ZBAVITEL, přeložil Markéta ZBAVITELOVÁ. Praha: Sefer, 1992. Judaika.

ONDRAČKA, Lubomír, Luboš KROPÁČEK, Tomáš HALÍK, Milan LYČKA a Marek ZEMÁNEK. *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*. 2. vydání. V Praze: Cesta domů, 2017.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1993.

PUTÍK, Alexandr, Eva KOSÁKOVÁ a Dana CABANOVÁ. *Jewish customs and traditions: festivals, the synagogue and the course of life : (exhibition guide)*. Prague: Jewish Museum, 1998.

ROHÁČEK, Jiří. *Epigrafika v památkové péči*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2007. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav).

SOUKUPOVÁ, Blanka. *Židé v českých zemích po šoa: Identita poraněné paměti*. Bratislava: Marenčin PT, 2016.

SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. 2. vyd. Přeložil Pavel DOBŠÍK, přeložil Eva DOBŠÍKOVÁ. Brno: Barrister & Principal, 2010.

STEINOVÁ, Iva. *Maceva: židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice = Matzeva : the Jewish tombstone and the symbolism of its decoration in the light of tradition*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, c2011.

VEČEŘOVÁ, Petra. *Navštivte Židovské památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, a. s., 2009.

VRIES, S. Ph. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009. Světová náboženství (Vyšehrad).

Příspěvky v monografických publikacích:

KLENOVSKÝ Jaroslav: *Doprovodné stavby na židovských hřbitovech Moravy a Slezska*. In: PÁLKA, Petr: *Židé a Morava IV: Sborník z konference konané v listopadu 1997 v Kroměříži*. Kroměříž, 1998.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Židé a židovská reprezentace v českých zemích v letech 1945 – 1948 (mezi režimem, židovstvím a judaismem). In: Židovská menšina v Československu po druhé světové válce. Od osvobození k nové totalitě. Židovské muzeum v Praze. Praha 2009, s. 55-80.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Postoj státu k židovskému náboženskému společenství v českých zemích v letech 1956–1968: Mezi kontrolou, represemi a „blahosklonností“. In: Lidé města. č. 1 (2011), s. 73 – 105.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Židovské hřbitovy na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce: osudy, symboly a mementa. In: PÁLKA, Petr: Židé a Morava XIX: Kniha statí ze stejnojmenné konference konané v muzeu Kroměřížska dne 14. 11. 2012. Kroměříž, 2013, s. 38-64.

SOUKUPOVÁ, Blanka: Židé na Moravě po druhé světové válce. Východiska a zvláštnosti oproti Čechám. In: Pálka, P: Židé a Morava XII. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 9. listopadu 2005. Kroměříž 2006.

Články v seriálových publikacích:

BALCAR, Karel: Židovská obec se hádá s městem Ostravou. Právo, 12. 2. 2004, s. 12.

BORÁK, Mečislav: Židovské poklady zachráněné za láhev rumu. Moravsko – slezský den, víkend 13 – 14. 12. 1997, roč. 8, s. 12.

CIBULKA, Radek: Mrtví se nestěhují, říká předseda obce. Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 4. 2. 2003, s. 13.

EM: Spor o pozemky, o jejichž vlastnictví v minulosti záhadně zmizely doklady. Moravskoslezský den, 1997, roč. 8, 13 – 14. 12, s. 12.

BM: Likvidace v zájmu vzpomínek na Klementa Gottwalda. Moravskoslezský den. 13. 12. 1997, s. 12.

CHVÁTALOVÁ, Jana: Spravedlnost pro židy je na úradech. Svoboda, 11. 11. 1997, s. 1.

MOTÝL, Ivan: Smutný osud ostravských hřbitovů. Mladá fronta DNES 16. 8. 2001.

NAVRÁTIL, Boleslav: Životopisy starých i novějších ostravských parků. Ostravský týdeník. 28. 8. 2018, s. 10.

SASÍNOVÁ, Petra: Město se se Židovskou obcí opět nepohodlo o náhradě za hřbitov. Mladá fronta DNES, 30. 7. 2005, s. 1.

SASÍNOVÁ, Petra: Vážím si lidí, co mají víru v srdci, ne v kapse. Mladá Fronta DNES. 23. 3. 2005, s. C/5.

STEINOVÁ, Iva. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 6.

STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 7.

STEINOVÁ, I. Bejt Olam: Pohřbívání v židovské tradici. Maskil. 2005, roč. 4, č. 8.

Zpravodaj sboru církve bratrské v Ostravě: Vydáno u příležitosti otevření nové modlitebny církve bratrské s charitativním zajištěním ELIM v Ostravě ve dnech 18. - 19. listopadu 1995, ročník 1995/1, číslo 5.

Elektronické zdroje:

O nás. Úvodní [online]. Copyright © Židovská obec v Ostravě 2017. All rights Reserved. [cit. 08. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.kehila-ostlava.cz/o-nas>

Výroční zprávy NFOH | NFOH. NFOH | Nadační fond obětem holocaustu [online]. Copyright © 2013 Nadační fond obětem holocaustu [cit. 06. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.fondholocaust.cz/cs/vyrocní-zpravy>. V této době tedy došlo k významné rekonstrukci hřbitova.

Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © [cit. 02. 04. 2019]. Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1949-217>

Ostatní zdroje:

GABALOVÁ, Markéta: Židovská obec v Ostravě po roce 1989. Opava, 2010. Bakalářská Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Fakulta veřejných politik v Opavě.

REČKOVÁ, Sylvie: Židovská obec v Ostravě v letech 1945 – 1998. Opava, 2000. Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Fakulta filozoficko – přírodovědecká.

SALOMONOVÍČOVÁ, Libuše: Židovský hřbitov v Ostravě 1872-1884. Ostrava, 2001.

Přílohy

Příloha č. 1

Seznam Zkratek:

Hebrejské:

[ב"ה [בעוזרת השם] [ברוך השם]	s pomocí Boží/ Hospodin budiž požehnán
[ב"ר [בן רבי]	syn rabiho/pana
[בש"ט [בשם טוב]	v dobrém jméně (s dobrou pověstí)
[דק"ק [דקהלה קדושה]	svatá obec
[ה"א [האשה]	žena
[ה"ח [החבר] [החכם]	učený
[הח"ר [החבר רבי] [החבר רבינו]	učený rabi/náš učený rabi
[ז"ל [זכרונו לברכה] [זכרנה לברכה] [זכרונו לברכה]	blahé paměti (dosl. jeho/její/jejich památka budiž požehnána)
[י"נ [יצאה נפשו]	jeho duše odešla
[כ"ה [כבוד הרב]	vážený pan/rabi
[כ"ה [כבוד הרב]	vážený pan
[ל"ח [לחודש]	měsíc
[לפ"ק [לפרט קטן]	dle malého počtu
[מהרר [מוורנו הרב רבי]	náš učitel/pan/rabi
[מוהרר [מורנו ורבינו הרב רבי]	náš učitel/pan/rabi
[נפ' [נפטר]	zemřel
[נ"י [נרו יאיר][נרוה יאיר]	necht' jeho/její světlo svítí
[ע"ה [עליו השלום] [עליו השלום] [עליהם השלום]	pokoj mu/jí/jim
[ע"י [על ידי]	prostřednictvím
[פ"נ [פה נטמן]	zde leží/zde odpočívá
[פ"ט [פה טמון]	zde je uložen
[ר [רבי]	pan, rabi
[תנצבה [תהא נפשו נפשה צרורה בצרור החיים]	Necht' jsou jejich duše připojeny do svazku živých

Obrázkové přílohy

Příloha č. 2 Pamětní deska v obřadní síni Nového židovského hřbitova na Slezské Ostravě²⁵²

²⁵² O nás. Úvodní [online]. Copyright © Židovská obec v Ostravě 2017. All rights Reserved. [cit. 08. 04. 2019].

Dostupné z: <http://www.kehila-ostrava.cz/o-na>

Příloha č. 3 Židovský hřbitov ve Slezské Ostravě²⁵³

Příloha č. 4 Obřadní síň Nového židovského hřbitova na Slezské Ostravě²⁵⁴

²⁵³ O nás. Úvodní [online]. Copyright © Židovská obec v Ostravě 2017. All rights Reserved. [cit. 08. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.kehila-ostrava.cz/o-nas>

²⁵⁴ O nás. Úvodní [online]. Copyright © Židovská obec v Ostravě 2017. All rights Reserved. [cit. 08. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.kehila-ostrava.cz/o-nas>

Příloha č. 5 Smuteční tryzna v obřadní síni Nového židovského hřbitova na Slezské Ostravě²⁵⁵

Příloha č. 6 Smuteční tryzna v obřadní síni Nového židovského hřbitova na Slezské Ostravě²⁵⁶

²⁵⁵ O nás. Úvodní [online]. Copyright © Židovská obec v Ostravě 2017. All rights Reserved. [cit. 08. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.kehila-ostava.cz/o-nas>

²⁵⁶ O nás. Úvodní [online]. Copyright © Židovská obec v Ostravě 2017. All rights Reserved. [cit. 08. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.kehila-ostava.cz/o-nas>

Příloha č. 7 pamětní desky v obřadní síni Nového židovského hřbitova na Slezské Ostravě²⁵⁷

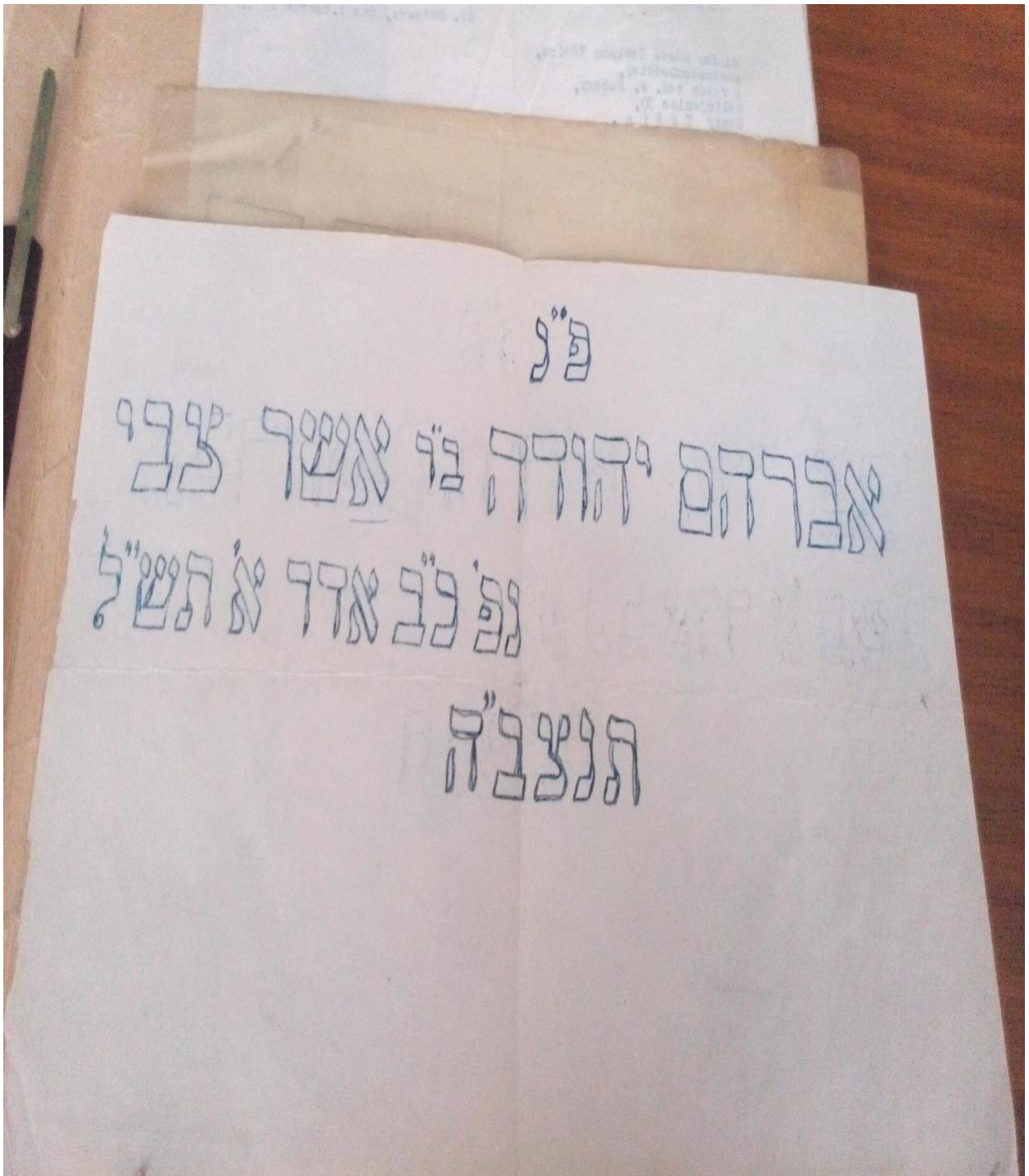
Příloha č. 8 Zapalování svící v na den památky obětí holokaustu v obřadní síni Nového židovského hřbitova na Slezské Ostravě²⁵⁸

²⁵⁷ O nás. Úvodní [online]. Copyright © Židovská obec v Ostravě 2017. All rights Reserved. [cit. 08. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.kehila-ostava.cz/o-nas>

²⁵⁸ O nás. Úvodní [online]. Copyright © Židovská obec v Ostravě 2017. All rights Reserved. [cit. 08. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.kehila-ostava.cz/o-nas>

Příloha č. 9²⁵⁹

²⁵⁹ Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 73. Návrhy pomníků (Zehngut, Fleischer, Löbl) 1971-1975

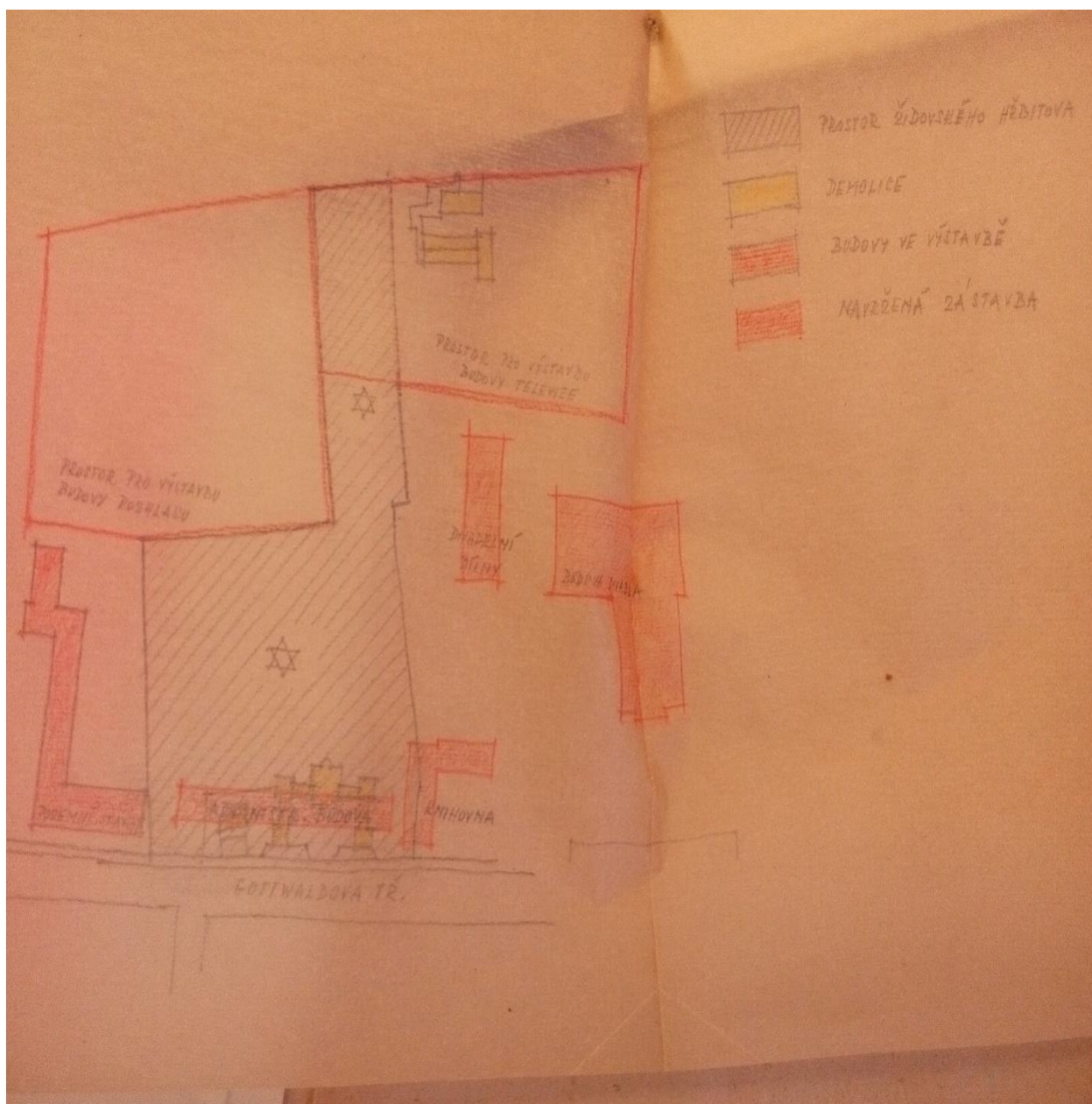

Příloha č. 10²⁶⁰

²⁶⁰ Archiv Židovského muzea v Praze. Fond: ŽNO Ostrava po roce 1945. Inv. č. 73. Návrhy pomníků (Zehngut, Fleischer, Löbl) 1971-1975

Příloha č. 11 Pamětník na bývalém židovském hřbitově

Příloha č. 12 Plán demolice Starého židovského hřbitova v Ostravě z roku 1960²⁶¹

²⁶¹ Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 429, karton 139.

Židovská náboženská obec
KRAJSKÁ SPRÁVA
Zerotínova ul. č. 8
Ostrava 1

OPIS

Ostrava 1, dne 30. října 1976

N á v r h

na řešení otázky židovských hřbitovů v severomoravském kraji.

Na základě usnesení hřbitovní komise Rady židovských náboženských obcí v Praze ze dne 8.IV.1975, podle elaborátu z února 1976 a podle upřesnění dle dopisu RZNO v Praze ze dne 23.9.1976, předkládá Židovská náboženská obec, krajská správa, Ostrava 1 ze severomoravský kraj požadovaný návrh na řešení otázky židovských hřbitovů za severomoravský kraj :

Předem projevujeme souhlas s tím, že návrhy ze všech krajů ČR budou projednány zvláštní komisí za přítomnosti zástupců těchto krajů. Dojde-li k projednávání se státními orgány /KtV, ONV, MěstNV, MNV apod./ o případném převodu hřbitovů nebo pozemků bývalých hřbitovů, zůstanou hlavním vodítkem kultové a památkové požadavky. Týká se to hlavně přeměny hřbitovů na veřejné parky, nebo jinaké požadavky veřejného zájmu, při čemž by musely ve všech případech býti přísně dodrženy kultové předpisy našeho náboženství. Památkové požadavky se týkají zřízení lapidárií, při použití nejstarších náhrobků a postavení pomníků oznamujících budoucím generacím vznik hřbitova, jeho historický význam, jakož i osudy občanstva židovského původu. Při tom jakákoliv stavební zástavba na převedených areálech židovských hřbitovů je naprosto vyloučena.

Náš návrh :

I./ Hřbitovy historicky či kulturně-historicky cenné - již památkově chráněné - k předání do správy přísl. NV.

1./ Osoblaha	4./ Tovačov	7./ Úsov
2./ Hranice n/Mor.	5./ Šumperk	8./ Lipník n/Beč.
3./ Kojetín	6./ Loštice	9./ Val. Meziříčí

II./ Hřbitovy živé - si ponechá ŽNO v Ostravě ve vlastní správě :

10./13 Třinec	16./27 Bohumín
11./18 Ostrava 1	17./28 Orlová
12./19 Krnov	18./29 Olomouc - máme v nájmu
13./20 Frýdek-Místek	19./30 Opava - máme v nájmu
14./21 Přerov	20./31 Slezská Ostrava - nový hřbitov
15./26 Český Těšín	21./34 Vsetín

III.A/ Hřbitovy rozebrané - /vlivem II. svět.války/ - k předání do správy přísl.NV ku zřízení veřejného parku nebo k zalesnění :

22./10 Bílovec	- jen hřbitov, budovu jsme pronajali Adventistům	
23./11 Nový Jičín		
24./12 Mohelnice		
25./14 Hlučín		
26./15 Jeseník		- ve správě NV a neuznávají, že se jedná o pozemek
27./16 Bruntál		
28./17 Budišov nad Budišovkou		

./.

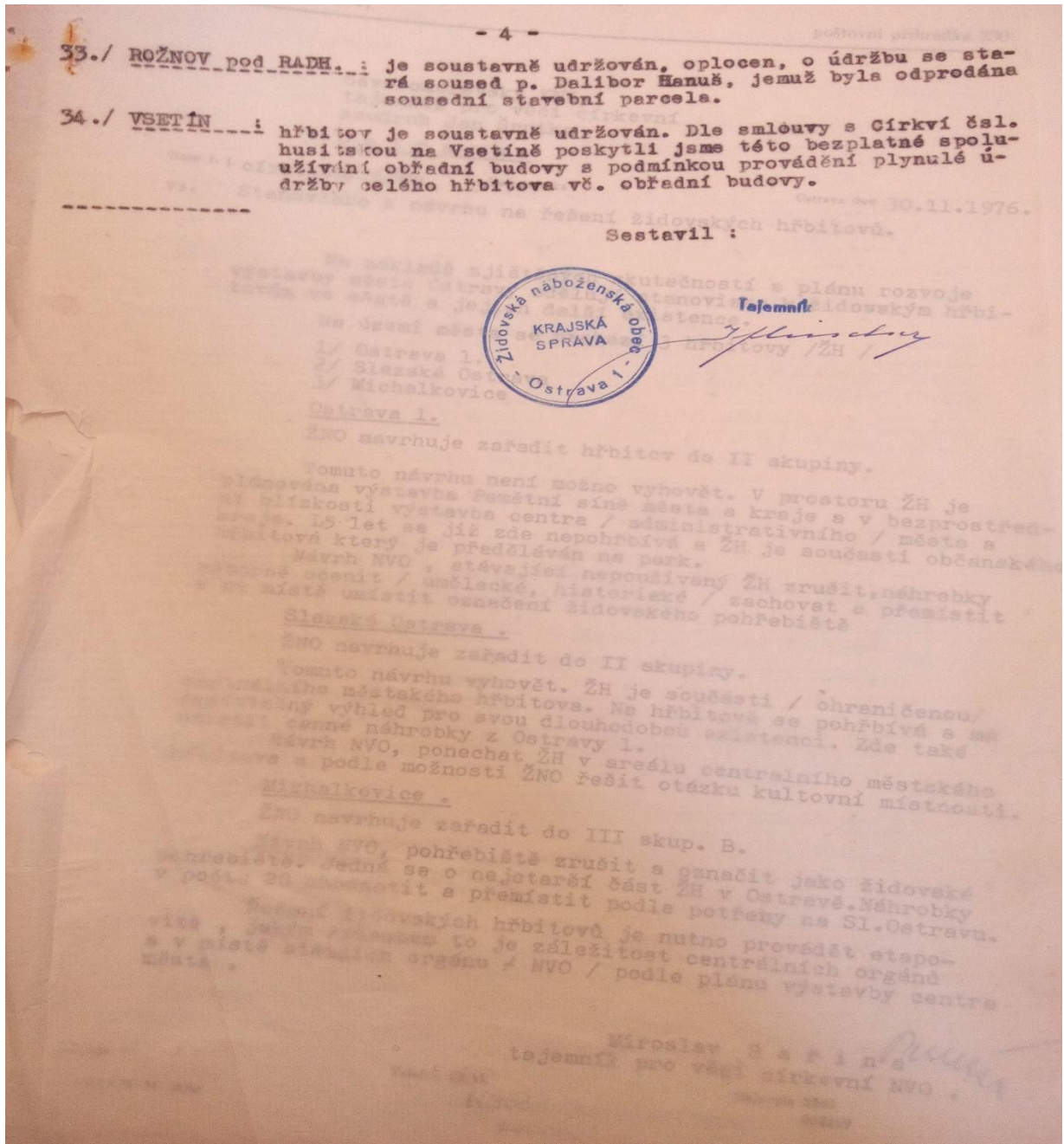
Příloha č. 13 Návrh na řešení hřbitovů v Severomoravském kraji

K uvedeným žid. hřbitovům připojujeme pro informaci stručnou legendu k objasnění dnešní situace :

- 1./ OSOBLAHA : byl založen v 12. století, je chráněn, je plynule udržován administrátorem p. Zdeňkem Píručkem z ochoty.
- 2./ HRANICE : je chráněn, z ochoty plynule udržován naší šlenkou sestrou Krakauerovou. T.č. jsme ve sporném jednání s MěstNV v Hranicích o dalším osudu hřbitova.
- 3./ KOJETÍN : je chráněn, plynule udržován péčí MěstNV v Kojetíně.
- 4./ TOVAČOV : je chráněn, plynule udržován sousedy rod. Fröhlichovou pod patronátem ředitele muzea v.v. p. Boh. Štégerem.
- 5./ ŠUMPERK : je chráněn, plynule udržován p. Šimánkem, který obývá hřb. budovu bezplatně.
- 6./ Loštice : je chráněn, plynule udržován, je nutno provést velké úpravy, ohledně kterých je neukončené jednání s MěstNV v Lošticích.
- 7./ Ú S O V : je chráněn, byl založen r. 1538, plynule udržován.
- 8./ LIPNÍK n/Beč. : je chráněn, plynule udržován paní Ludm. Hovorovou, které byla odprodána obytná budova na starém hřbitově.
- 9./ VAL. MEZIRŮČÍ : je chráněn, plynule udržován, MěstNV ve Val. Mezirůčí postavil z některých náhrobních kamenů společný pomník ve formě hvězdy.
- 10./ BÍLOVEC : starý hřbitov byl za okupace nacisty zlikvidován a přeměněn na veřejný park. MěstNV v Bílovci dal nám k dispozici jinou parcelu pro zřiz. žid. hřbitova, kde se nyní nachází jen několik hrobů, z nichž 2 mají pomníky.
- 11./ NOVÝ JIČÍN : hřbitov je v desolátním stavu, neudržitelný, k předání jen pro přeměnu na veřejný park. Je tam umístěn společný pomník umučeným a padlým a několik menších pomníků. Hřbitovní budova je smluvně pronajata Adventistům, kteří nám platí nájemné a proto bychom tuto budovu nadále obhospodařovali.
- 12./ MOHELNICE : je součástí ústředního hřbitova, je udržován, má asi 15 hrobů.
- 13./ TŘINEC : hřbitov navazuje na ústřední hřbitov, je udržován, jsou na něm i hroby padlých rudoarmějců a společný pomník padlým a umučeným sov. a polským vojákům.
- 14./ HLUČÍN : hřbitov za okupace zničen nacisty, MěstNV v Hlučíně se smírně zavázal hřbitov vhodně oplotát, bohužel dosud se tak nestalo.
- 15./ Jeseník : hřbitov byl zničen za okupace nacisty, MěstNV v Jeseníku odmítá nám hřbitov vrátit pro neprovedenou restituci.
- 16./ BRUNTÁL : hřbitov byl za okupace zničen nacisty, zůstaly tam 2 pomníky - 1 rodiny Marburgovy a 1 společný k uctění památky žid. občanů města Bruntálu pohřbených na tomto hřbitově. S MěstNV v Bruntále byl dne 13.6.1972 sepsán zápis o předání hřbitova za určitých podmínek. Dosud nerealizováno.
- 17./ BUDIŠOV nad Budišovkou : Hřbitov byl za okupace zničen nacisty, asi 10 pomníků zůstalo uloženo před Kulturním domem města. MěstNV v Budišově n/B měl v záměru z těchto pomníků postavit společný pomník k uctění památky tam pohřbených žid. občanů a původní hřbitov přetvořit na veřejný park. Pro nedostatek finančních prostředků se toto neuskutečnilo.

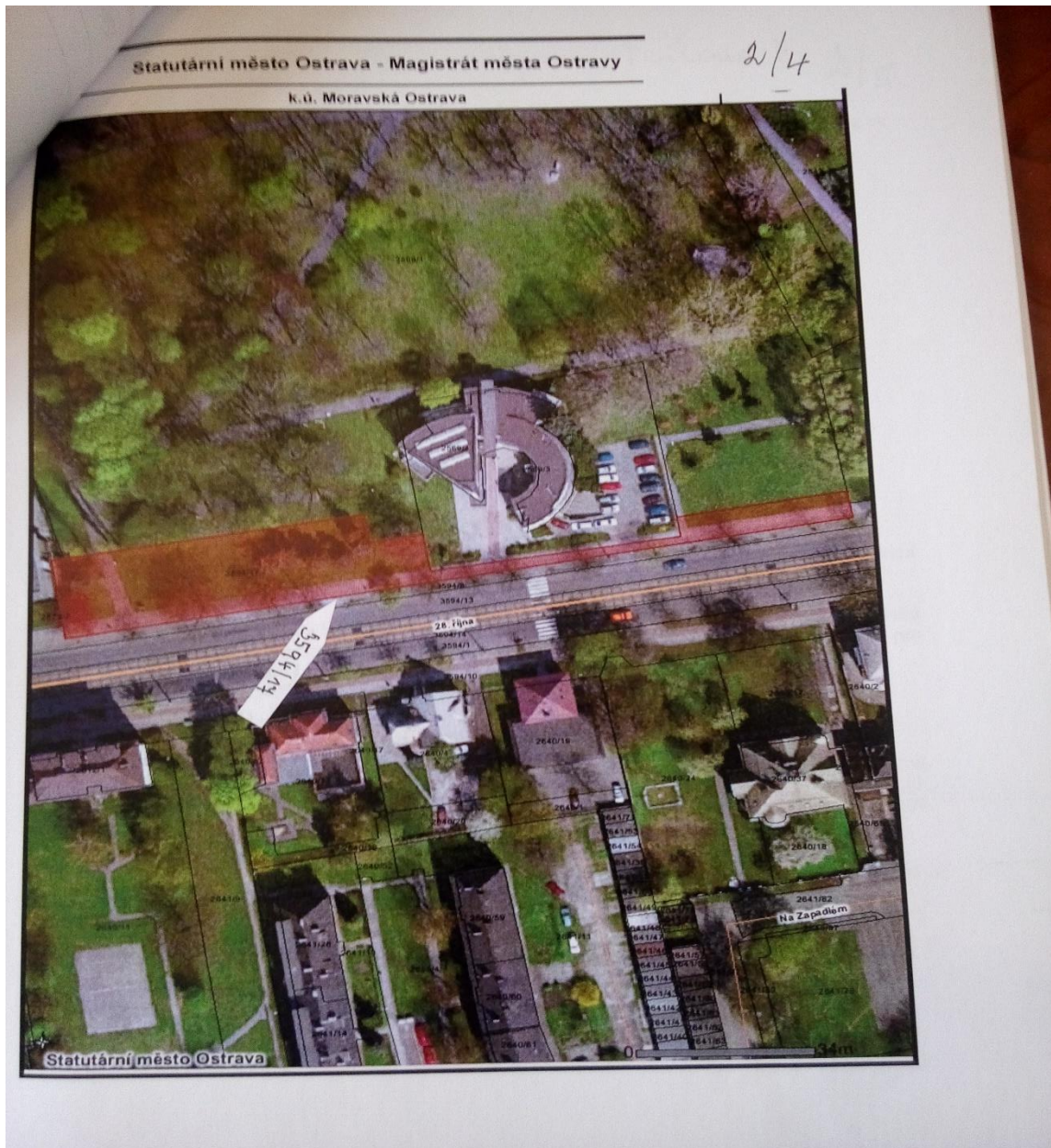
- 3 -

- 18./ OSTRAVA 1 : hřbitov byl založen asi před 100 lety, je rozsáhlý, má mnoho velmi cenných pomníků, je plynule pečlivě udržován, je hojně navštěvován i z ciziny; Obřadní budova stále slouží k pohřebním obřadům, tryznám a pod., i když ostatky zesnulých se ukládají na novém hřbitově na Sl.Ostravě, kde přes příslib dosud nová obřadní budova nebyla postavena.
- 19./ KRNOV : hřbitov udržován /t.č. s velkými obtížemi/, má taktéž velmi cenné pomníky, v r. 1975 byla provedena velká oprava oplocení a je naší snahou údržbu hřbitova zajistiti plynule.
- 20./ FRÝDEK-MÍSTEK : hřbitov je udržován, má mnoho cenných pomníků, obřadní budova je pronajata za protislužbu údržby Adventistům.
- 21./ PŘEROV : je udržován z ochoty sousedem p. Vojt.Bajerem. Má staré cenné pomníky. Nyní jsme v jednání s MěstNV v Přerově, který hodlá hřbitov zrušiti. Podali jsme odvolání a dali velmi výhodný protinávrh.
- 22./ VELKÉ KARLOVICE : je udržován z ochoty občanem města p. Leo Bačou, hřbitov má cenné pomníky.
- 24./ JABLUNKOV : je plynule udržován Komunálními službami m.Jablunkova za pronajmutí hřbit.budovy.
- 25./ KLIMKOVICE : hřbitov byl za okupace nacisty srovnán se zemí, nyní tu stojí 1 pomník rodiny Haasovy a 1 náš velký společný pomník k uctění památky žid.občanů pochovaných na tomto hřbitově, k uctění památky 24 žid. mučedníků z Klimkovic a okolí utracených v koncentračních táborech v letech 1939 - 1945. Udržuje z ochoty pí Marie Svobodová.
- 26./ Český TĚŠÍN : je námi soustavně udržován, několik pomníků však vandalové vyvrátili.
- 27./ BOHUMÍN : je udržován smluvně Stav.byť.družstvem Bohumínských Železáren za pronájem části hřbit.budovy. Obřadní síň je pronajata za údržbu Adventistům.
- 28./ ORLOVÁ : je plynule udržován, sousedí s ústředním hřbitovem, část naší parcely jsme dali MěstNV v Orlové k dispozici pro hroby padlých rudoarmějců.
- 29./ OLMOUC : tento hřbitov máme pronajatý za Kčs 2000.- ročně od Služeb m.Olomouce a plynule jej udržujeme.
- 30./ OPAVA : tento hřbitov - v areálu ústředního hřbitova - žid.část máme v nájmu za Kčs 200.- ročně od Služeb m.Opavy, je oplocen a udržován, má jen několik pomníků zřícených.
- 31./ Sl.OSTRAVA : tento nový hřbitov sousedí s ústředním hřbitovem města Ostravy, je soustavně udržován naším údržbářem, je v provozu od r. 1965, nemá dosud vlastní obřadní budovu, ač byla NV m.Ostravy přislíbena do r. 1970. Proto jsme nuceni pohř. obřady vykonávat na starém hřbitově v Ostravě 1 a pak pozůstatky převážet na nový hřbitov.
- 32./ MICHÁLKOVICE : je soustavně námi udržován, oplocen, sousedí s katol. hřbitovem.

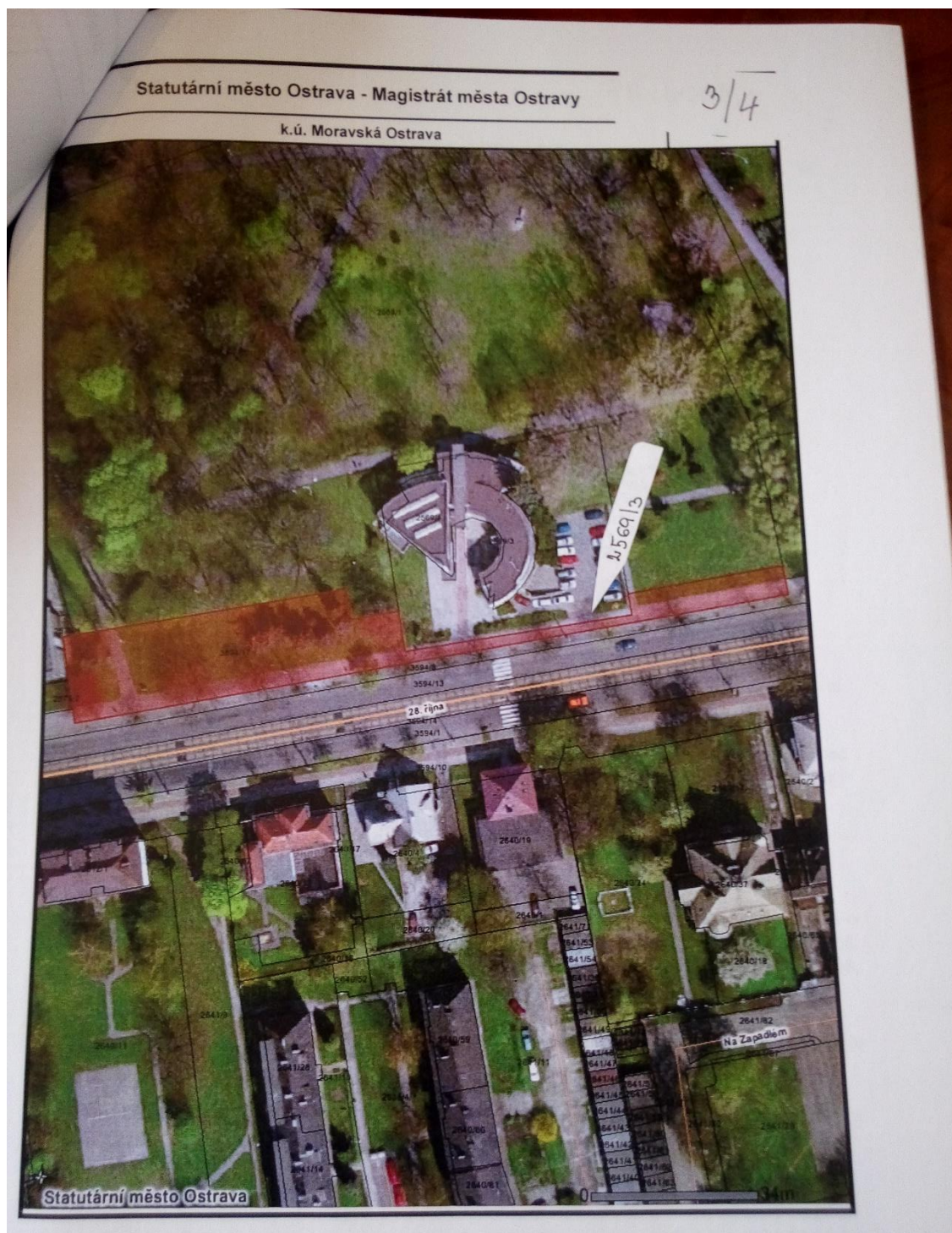
Příloha č. 16 Návrh na řešení hřbitovů v Severomoravském kraji²⁶²

²⁶² Zemský archiv v Opavě. Fond: SmKNV Ostrava, inv. č. 429, karton 139.

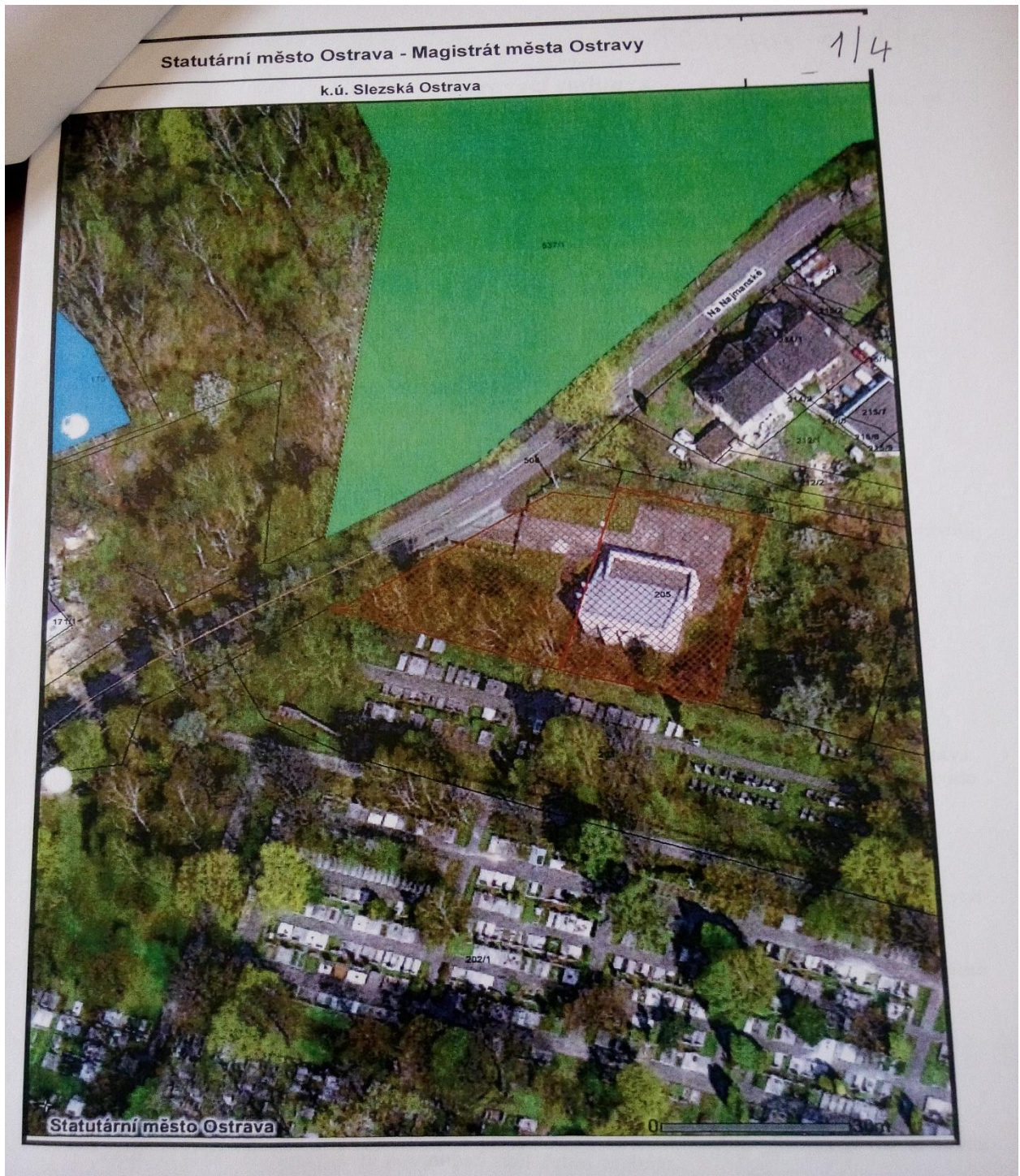
Příloha č. 17 Pozemek 3594/17 v Moravské Ostravě z jednání o směně pozemků²⁶³

²⁶³ Archiv města Ostravy. Složka: zN1.Materiál č. 53 ze dne 30. 6. 2004.

Příloha č. 18 Pozemek číslo 2569/3 v Moravské Ostravě z jednání o směně pozemků (pozemek darovaný Církví bratrskou městu)²⁶⁴

²⁶⁴ Archiv města Ostravy. Složka: zN1.Materiál č. 53 ze dne 30. 6. 2004.

Příloha č. 19 Pozemek současného židovského hřbitova na Slezské Ostravě č. 205 z jednání o směně pozemků²⁶⁵

Příloha č. 20 Katalog (vzhledem k rozsahu vytištěn samostatně)

²⁶⁵ Archiv města Ostravy. Složka: zN1.Materiál č. 53 ze dne 30. 6. 2004.

Anotace

Jméno: Kateřina Lapiszová

Fakulta: Filosofická fakulta

Katedra: Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových

Název bakalářské práce: Židovský hřbitov ve Slezské Ostravě

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Daniel Soukup, Ph.D.

Počet znaků: 116 982

Počet příloh: 20

Počet titulů použité literatury: 62 (včetně primárních pramenů a online zdrojů)

Klíčová slova: Nový židovský hřbitov v Ostravě, Starý židovský hřbitov v Ostravě, Ostrava, židovský hřbitov, židovské náhrobky, židovská komunita

Charakteristika práce: Tato práce se věnuje Novému židovskému hřbitovu ve Slezské Ostravě, který je v současnosti jedinou hmotnou dochovanou židovskou památkou města. Na hřbitově se nachází 134 náhrobků, z nichž většina pochází z období po roce 1965, kdy byl hřbitov založen. Vyskytuje se zde i 44 náhrobních kamenů, které byly převezeny ze Starého židovského hřbitova v Moravské Ostravě zničeného mezi lety 1984 - 1988. Cílem práce je popsání historie hřbitova a sestavení katalogu zachovaných náhrobků.

Annotation

Name: Kateřina Lapiszová

Faculty: Philosophical Faculty

Department: Kurt and Ursula Schubert Centre of Jewish Studies

Title of the thesis: Jewish cemetery in Slezská Ostrava

Supervisor of the thesis: Mgr. Daniel Soukup, Ph.D.

Number of characters: 116 982

Number of attachments: 20

Number of utilized sources: 62 (including primary and online sources)

Key words: New jewish cemetery in Ostrava, Old jewish cemetery in Ostrava, Ostrava, jewish cemetery, jewish gravestones, jewish community

Characteristics of thesis: In my thesis I will focus on the New Jewish Cemetery in Silesian Ostrava, which is the only Jewish monument in town still in existence at present. There are 134 gravestones in the cemetery, most of which come from the period after 1965, the year in which the cemetery was founded. Also, there are to be found 44 gravestones which were placed here after the cemetery in Moravian Ostrava was destroyed between 1984 and 1988. The aim of the thesis is to describe the history of the cemetery and to create a catalogue of the preserved gravestone.